

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної теорії і суспільних наук

МАКРОЕКОНОМІКА

Робочий зошит для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр»
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»,
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
денної форми навчання

Миколаїв

2018

УДК 330.101.541

М15

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від «26» грудня 2018р., протокол № 4

Укладач:

Біліченко О.С. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

Кирилюк Є.М. – доктор економічних наук, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Клочан В.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу Миколаївського національного аграрного університету.

УДК 330.101.541

© Миколаївський національний аграрний університет, 2018

© Біліченко О.С., 2018

Тема 1. Макроекономіка як наука

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Макроекономіка набула здатності впливати на економічну практику у 30-ті роки ХХ ст., (період світової економічної кризи). Проте початок наука бере ще в ХVІ ст., коли француз Жан Боден обґрунтував зміну рівня цін (інфляцію) результатом зміни співвідношення між кількістю грошей і товарів. Макроекономічні за своєю природою були дослідження англійських економістів Вільяма Петті і Грегора Кінга, які вперше у світовій практиці здійснили розрахунки й дали оцінку національного доходу *Англії та Франції*.

Подальшого розвитку у ХVІІІ ст. у працях *французької школи фізіократів*. Основоположник цієї школи Франсуа Кене розробив *макроекономічну модель господарського кругообігу*, так звану «*Економічну таблицю*», яка відображала кругообіг товарів і послуг для основних секторів економіки і класів суспільства. Але Кене не розкрив механізму саморегулювання ринкової системи. Цим запитання займалися представники *класичної теорії*; саморегулювання забезпечується за допомогою механізму ціноутворення. Адам Сміт розглядав дві ціни: • **природну**, що покриває витрати і дає середню норму прибутку; • **ринкову**, тобто фактичну ціну, за якою товар продається на ринку.

Економічна криза в 1929-1933 рр. не підтвердила основного постулату класичної теорії. Джон Мейнард Кейнс спрямував дослідження на проблеми регулювання ринкової економіки Кейнс

виклав у книзі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 рік), де показав, що держава, впливаючи загальний дохід, споживання, інвестиції, заощадження та інші, може ефективно здійснювати регулювання економіки.

Ця теорія стала домінуючою протягом кількох десятиліть. Значний внесок зробили англійський вчений Колін Кларк, американський економіст українського походження Саймон Кузнец, американський економіст, росіянин за походженням Василь Леонтьєв – вони теоретично обґрунтували національний продукт, дохід і багатство, валовий випуск, конкретизували ряд положень щодо оцінок неринкових послуг органів державного управління, кінцевого і проміжного споживання, міжгалузевого балансу.

Проте в період нової світової економічної кризи 70-х років ХХ ст. виявилось, що державне втручання в економіку не завжди дає позитивний результат розвивається «неокласична» теорія. Вона включає ряд теорій, що суперечать кейнсіанській – монетаристська теорія, теорія раціональних очікувань, теорія економіки пропозиції. Монетаристська теорія Мілтона Фрідмена стверджує, що регулювання економіки належить грошово-кредитній, а не фіскальній політиці і основним інструментом регулювання економіки є гроші.

Отже, сучасна макроекономіка не має єдиної домінуючої теорії, а спирається на ряд теорій, котрі взаємодоповнюють одна одну.

1. *Меркантилізм* (XV – XVII ст.). Сутність – визначення закономірностей у сфері обігу, тобто в грошовому обороті й торгівлі. Характерними виразниками ідей меркантилізму були англійці Томас Ман й француз Жан-Батист Кольбер.

2. *Школа фізіократів* (XVIII ст.). Термін утворено від грецьких слів й означає «влада природи». Найбільш відомими представниками цієї економічної школи є Франсуа Кене й Анн Робер Жак Тюрго. Фізіократи перенесли основний акцент дослідження на виробництво. Земля на їхню думку, була найвищою цінністю. Вони ввели в науковий обіг категорію «чистий продукт», який розглядали як обсяг і вартість сільськогосподарської продукції за вирахуванням усіх витрат.

3. *Англійська класична політична економія* (XVIII ст.) А. Сміт й Д. Рікардо. Класичній політичній економії належить ряд важливих наукових відкриттів. Вона зосередила увагу на аналізі відносин у сфері виробництва, включивши до неї всі галузі відносин у сфері виробництва та вивченні її об'єктивних закономірностей. Класики започаткували теорії трудової вартості, аналіз капіталу. Вони вперше поставили проблему економічних законів, досліджували їх об'єктивний характер, механізм дії, необхідність врахування і використання цих законів у господарській практиці та політиці.

4. *Марксизм* (XIX ст.) Карл Маркс та Фрідріх Енгельс. Було сформовано вчення про суспільно-економічні формації, її складові елементи, чітко детерміновані причини зміни формації, які визначають зміст історичного процесу. Була розроблена теорія ціни виробництва, сформульована позиція по проблемах протиріччя товару., двоїстого характеру праці, закону вартості як закону руху товарного виробництва; створена концепція теорії додаткової вартості.

5. *Маржиналізм* (друга половина XIX ст.) К. Менгер, Ф. Візер, Є. Бем-Баверк. Економічний аналіз переважно з точки зору психології окремого суб'єкта, який втягнуто у господарські відносини. Даний суб'єкт керується перш за все власними оцінками граничних вигод і граничних втрат від участі чи неучасті в економічному процесі. На базі таких оцінок в теорії пояснюються витрати виробництва, попит, пропозиція, ціна.

Нові напрямки економічної теорії

1. *Неокласичний*. Альфред Маршалл. Було сформульовано положення про те, що і попит, і пропозиція є рівнозначними елементами механізму ринкового ціноутворення. Був розроблений і отримав швидке розповсюдження принцип функціональних співвідношень економічних процесів. Дослідження економіки на основі принципу функціональних взаємозалежностей отримало назву «економікс». Теоретики неокласичного напрямку визначили як один з основних пунктів свого аналізу механізм формування цін на основі ринкових факторів в процесі їх взаємовпливу.

2. *Кейнсіанство*. Дж. М. Кейнс «Загальна теорія зайнятості, відсотку та грошей» (1936р.). Сформульовано макроекономічний аналіз взаємозумовленості сукупних показників національного доходу, споживання, заощаджень та ін.

Кейнс констатував, що основою успішного функціонування економіки є формування ефективного попиту та його складових – споживацького та інвестиційного попиту і факторів, що впливають на їхню зміну.

3. *Інституціоналізм.* Т. Веблен, Дж.Р. Коммонс, І.К. Мітчелл. Автори намагалися дати системний аналіз процесів та явищ, що були названі інститутами. Зміст поняття інститут є дуже широким і може включати і державу, і конкуренцію, і монополії, і податки, і стійкий образ мислення, і юридичні норми.

4. *Економічний лібералізм.* Л. Мізес, Ф. Хайєк. Єдиною дійсною економічною політикою для сучасного індустріального суспільства може бути тільки лібералізм, надання повної свободи діючим на ринку товаровиробникам. Абсолютні засновники цивілізації – розподіл праці, приватна власність та вільний обмін.

5. *Монетаризм.* М. Фрідмен. Центр дослідження – проблема стабілізації економіки, в якій головна роль належить грошовим факторам.

6. *Неокласичний синтез.* Е. Хансен, П. Самуельсон, Дж. Хікс. Узагальнююча економічна концепція, в якій об'єднуються раціональні елементи теорії ціноутворення і розподілу доходу в межах неокласичного напрямку з положенням теорії макроекономічної рівноваги та зростання національного доходу в межах кейнсіанського напрямку економічної теорії.

7. *Ліворадикальна політична економія.* Г. Ширман, Р. Едванс, П. Андерсон, Дж. Харрісон. Відображає інтереси проміжних верств і прошарків населення розвинутих країн Заходу (насамперед інтелігенції) та реалії дійсності.

Напрямку властивий широкий соціологічний підхід до аналізу економічних явищ і процесів: крім відносин власності, вони

залучають до предмета дослідження соціальні, політичні, правові, психологічні та інші аспекти.

Методологія макроекономіки

Макроекономіка, використовуючи діалектико-матеріалістичні принципи пізнання. Основним специфічним методом, використовуваним в макроекономіці, є *макроекономічне агрегування*. Воно поширюється на економічні суб'єкти і ринки (товарів і послуг, цінних паперів, грошей, праці, реального капіталу, міжнародний, валютний). Агрегування поширюється на всі показники, що характеризують стан і розвиток економіки як цілісної системи – величина національного доходу, загальний обсяг виробництва, сукупний попит і сукупна пропозиція, рівень цін і рівень зайнятості і т.д.

Найбільш складний результат теоретичного застосування методів – це макроекономічні моделі.

Макромоделі – це математичні рівняння, в яких виражені реальні економічні процеси в абстрактному та спрощеному вигляді. При побудові макроекономічних моделей зазвичай використовують чотири типи функціональних рівнянь:

1. *Поведінкові функції* – виражають сформовані в суспільстві переваги. Наприклад, виявлену закономірність розподілу домогосподарствами свого доходу між споживанням (С) і заощадженням (S).

2. *Технологічні функції* – відбивають технологічні залежності в економіці. Прикладом може служити виробнича функція, що показує зв'язок між обсягом і факторами виробництва: $Y = f(L, N, K)$, де

Y – продукт; L – працю; N – земля; K – капітал.

3. *Інституційні функції*– виражають інституційно встановлені залежності між параметрами моделі, наприклад, сума податкових надходжень (T) є функція від доходу (y) та встановленої відповідним інститутом податкової ставки (T):

4. *Дефініційні функції*– виражають залежності, що випливають з вербального визначення економічних явищ. Наприклад, сукупний попит на ринку благ (YD) є сумарний споживчий попит домогосподарств (C), інвестиційний попит підприємницького сектора (I), держави (G) та закордону (E).

Залежно від того, якою мірою при дослідженні економічних явищ враховується час, моделі підрозділяються на *динамічні і статичні*. Статичні не розглядають процес переходу економіки з одного стану в інший. Фактор часу безпосередньо враховується в динамічних моделях. Вони набагато складніше статичних моделей і припускають використання системи рівнянь, що описує взаємодію макроекономічних суб'єктів одночасно на всіх макроекономічних ринках.

Залежно від тривалості аналізованого періоду моделі діляться на *короткострокові та довгострокові*. Для короткострокових моделей зазвичай береться річний відрізок часу, а для довгострокових – більш тривалий відрізок часу.

Макроекономічні моделі містять в собі екзогенні (або зовнішні) змінні, величина яких «встановлюється» урядом та Національним банком (рівень державних витрат (G), ставка оподаткування (t) та величина пропозиції грошей (M)), та ендогенні (або внутрішні)

змінні, величина яких є результатом розв’язку моделі (обсяг випуску, рівень зайнятості, рівень інфляції, безробіття).

Величини макроекономічних моделей є або *запасами*, або *потоками*. В основі поділу на запаси і потоки лежить вимірювання кількісних показників у часі.

Змінна запасу служить для вимірювання кількостей, існуючих в наявності на якийсь певний момент часу. Такі величини виражаються без урахування тимчасового інтервалу, вони не мають тимчасової протяжності. Змінної запасу є, наприклад, наявність у якогось економічного суб’єкта певної кількості цінних паперів.

На відміну від змінної запасу *змінна потіку* – величина, яка вимірюється як кількість за якийсь період часу, і, отже, має вимір в часі (Таблиця 1.1.) Так, сума відсотка, отримана за облігаціями, є змінною потоку.

Таблиця 1.1.

Розмежування запасів і потоків

Запас	Потік
Державний борг	Дефіцит державного бюджету
Нагромаджений в економіці капітал	Обсяг інвестицій
Майно споживача	Доходи і витрати споживача
Добробут	Доход
Кількість безробітних	Кількість осіб, які втрачають роботу

Цікавий факт

Пам'ятаєте рядки роману О. Пушкіна «Євгеній Онегін»:

Гомера лаяв, Феокріта;
Зате читав Адама Сміта
І сильний був економіст,
Тобто доводити мав хист,
На чім держава багатіє,
І чим живе, і як вона
Бува без золота міцна,
Коли продуктом володіє.
На все те батько не зважав
І, знай, маєтки заставляв.

Питання для самоперевірки

1. Які основні завдання макроекономіки? Дайте коротке визначення кожному з них. Поясніть чому країни прагнуть вирішити кожне із завдань.
2. Назвіть основні макроекономічні показники.
3. Які інструменти макроекономічної політики ви знаєте?
4. Які макроекономічні проблеми обговорюються в останній час ?
5. Який основний висновок можна зробити з розгляду функціонування моделі кругових потоків для закритої економіки?
6. Чому рівновага в економіці порушується, коли ми вводимо у модель державу та зовнішній сектор?
7. Як би ви сформулювали загальну умову макроекономічної рівноваги?

8. Що є предметом макроекономіки: державна податкова політика; темпи економічного зростання; дефляція; ціни автомобіля?
9. Які з перелічених змінні є потоками: особистий дохід, який залишається у розпорядженні; споживчі витрати; особисті багатства; ВВП.

Тестові завдання

1. Макроекономіка досліджує економічні процеси на рівні:
- а) підприємства;
 - б) галузі виробництва;
 - в) окремого ринку;
 - г) національної економіки.
2. Об'єктом макроекономічного аналізу виступають:
- а) економічний закон;
 - б) економічний процес;
 - в) економічна система;
 - г) економічні відносини.
3. Об'єкти макроекономічного аналізу характеризують:
- а) агреговані величини;
 - б) ймовірні величини;
 - в) порівняльні величини;
 - г) відносні величини.
4. Який сектор не належить до макроекономічних суб'єктів?
- а) підприємницький сектор;
 - б) сектор домашніх господарств;
 - в) державний сектор;

г) сільськогосподарський сектор;

5. Основним методом макроекономічних досліджень є:

а) порівняльний аналіз;

б) соціологічний;

в) метод абстракції;

г) моделювання.

6. Макромоделі показують:

а) об'єктивне зростання показників;

б) взаємозв'язки між макроекономічними показниками;

в) зв'язок між державними суб'єктами;

г) зв'язок між екзогенними величинами.

7. Яка з наведених відповідей відображає поведінкові функціональні зв'язки ендогенних параметрів макромоделі:

а) $C = C(Y)$;

б) $Q = f(X_1, X_2, \dots, X_n)$;

в) $T = f(T(Y), Y)$;

г) $Y = C + I + G + NE$.

8. Яка з наведених відповідей відображає технологічні функціональні зв'язки ендогенних параметрів макромоделі:

а) $C = C(Y)$;

б) $Q = f(X_1, X_2, \dots, X_n)$;

в) $T = f(T(Y), Y)$;

г) $Y = C + I + G + NE$.

9. Яка з наведених відповідей відображає інституціональні зв'язки ендогенних параметрів макромоделі:

а) $C = C(Y)$;

б) $Q = f (X_1, X_2, \dots, X_n)$;

в) $T = f (T (Y), Y)$;

г) $Y = C + I + G + NE$.

10. Яка з наведених відповідей відображає дефініційні функціональні зв'язки ендогенних параметрів макромоделі:

а) $C = C(Y)$;

б) $Q = f (X_1, X_2, \dots, X_n)$;

в) $T = f (T (Y), Y)$;

г) $Y = C + I + G + NE$.

Тема 2: Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Система Національних рахунків (СНР) – це система взаємопов'язаних показників і класифікацій, які використовують для опису та аналізу найзагальніших результатів і аспектів економічного процесу на макрорівні.

З травня 1992 року Указом Президента в Україні впроваджено СНР, це значить, що статистика і облік переходять міжнародні стандарти.

Науковці, що сприяли розробці системи національних рахунків: Уільям Кінг, Саймон Кузнець, Колін Кларк, Річард Стоун.

Всі рахунки СНР поділяються на 3 класи.

Рахунки *першого класу* характеризують основні макроекономічні пропорції (консолідовані рахунки). Сюди відносяться:

- рахунок валового внутрішнього продукту і витрат на нього;
- рахунок національного доходу і його розподілу;
- рахунок фінансування капітальних затрат;
- рахунок зовнішніх операцій.

Рахунки *другого класу* створюються на основі рахунків першого класу. Вони містять інформацію про виробництво, споживання та капіталоутворення окремих продуктів і послуг, як ринкових, так і неринкових. Сюди відносяться також рахунки галузей, що виробляють товари.

Рахунки *третього класу* – це рахунки доходів, витрат і фінансування капітальних вкладень по всіх секторах економіки.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) включає в себе вартість усіх товарів і послуг, вироблених на території країни, незалежно від того, або були це власні ресурси або поставлялися з-за кордону. Наприклад, вартість продукції, вироблених на приналежному японській компанії заводі, розташованому на території України, в тому числі, прибутки, є частиною ВВП України. І навпаки, прибутки, отримані одним із заводів української фірми у Франції, виключаються із ВВП України.

Валовий національний продукт (ВНП) – це величина ВВП даної країни, зменшена на величину доходів, які виплачуються не резидентами та додаються аналогічні доходи, які виплачуються нашими резидентами із-за кордону. Наприклад, частина продукції (доходу), вироблена українцем, який працює у Франції або в Італії, включається в ВНП України. І навпаки, частина продукції, яка

виробляється в Україні з ресурсів, що належать іноземцям, не входить у ВВП України.

Для обчислення величини ВВП використовують *три методи*:

1. Виробничий метод (за сумою доданих вартостей);
2. Метод кінцевого використання (за потоком видатків);
3. Розподільчий метод (за сумою первинних доходів).

Додана вартість – це вартість, яка створена в процесі виробництва на даному підприємстві і визначає його реальний внесок у вартість конкретного продукту. Вона включає в себе заробітну плату, прибуток, амортизацію.

Додана вартість обчислюється як різниця між доходами фірм (галузей), отриманими від продажу власної продукції, і їх платежами іншим фірмам (галузям) за придбані у них матеріали і послуги.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) — це показник, який характеризує ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за певний проміжок часу, скориговану на вартість спожитого капіталу (амортизації).

$$\mathbf{ЧВП = ВВП - Амортизаційні відрахування.} \quad (2.1)$$

Національний дохід (НД) – сукупний дохід власників факторів виробництва, що є резидентами країни, за певний період часу.

$$\mathbf{НД = ЧВП - Чисті непрямі податки на бізнес.} \quad (2.2)$$

Особистий дохід (ОД) – грошовий дохід працівника, що складається із заробітної плати і додаткових платежів, включаючи дивіденди, відсотки, ренту, премії, трансферти.

Використовуваний дохід (ВД) – це особистий дохід, за вирахуванням особистих видатків.

ВД=ОД–Прибутковий податок–Неподаткові платежі держави(2.3)

Номинальний ВВП– вартісний показник, який визначається за поточними ринковими цінами.

$$\text{Номинальний ВВП} = \sum p_1 q_1 \quad (2.4)$$

де q_1 – обсяг виробництва i -го товару в поточному році;

p_1 – ціна i -го товару в поточному році.

Реальний ВВП– вартісний показник, який визначається за незмінними (базисними) цінами. Він точніше показує динаміку фізичного обсягу виготовленого продукту.

$$\text{Реальний ВВП} = \sum p_0 q_1, \quad (2.5)$$

де p_0 – ціна i -го товару в базисному році.

Розрахунок рівня цін (індекс споживчих цін – ІСЦ) має важливе значення з двох причин:

1. *Оцінка інфляції і дефляції.* З метою з'ясування, наскільки змінився рівень цін за певний період часу (якщо така зміна справді відбулася). Для цього нам потрібно зрозуміти, що саме сталося з цінами: інфляція (зростання рівня цін) або дефляція (зниження рівня цін) і який ступінь будь-якого з цих змін.

2. *Порівняння рівнів ВВП.* Оскільки ВВП є показником ринкової вартості, або сукупної ринкової вартості всіх кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік, для загальної оцінки сумарного обсягу виробництва різномірної продукції зазвичай використовуються саме грошові показники. Порівняння вартісних обсягів виробництва (рівнів ВВП) різних років може бути інформативним і мати практичний сенс тільки в тому випадку, якщо ми візьмемо до уваги зміну вартості грошей.

Індекс Ласпейреса припускає, що структура набору вироблених товарів і послуг залишається незмінною.

$$P_L = \frac{P_1 \cdot Q_0}{P_0 \cdot Q_0} \quad (2.6)$$

де P_1, P_0 – ціни поточного і базисного періоду;

Q_0 – обсяг виробництва товарів і послуг базисного року.

Недолік цього індексу в тому, що він відображає товарну структуру виробництва базового періоду, не враховуючи тих змін, які пов'язані з науково-технічним прогресом. Цей індекс завищує темп зростання цін, оскільки не враховує нових товарів, які з'явилися у виробництві і споживанні за даний період. Індекс Ласпейреса використовується для обчислення зміни споживчих цін, які визначаються для фіксованого ринкового кошика.

Індекс Пааше частково усуває обмеженість індексу Ласпейреса, оскільки вагами тут виступає структура виробництва поточного року.

$$P_P = \frac{\sum P_1 Q_1}{\sum P_0 Q_1} \quad (2.7)$$

де Q_1 – обсяг виробництва товарів поточного року.

Індекс Пааше застосовується як ВВП дефлятор. Проте він також має недолік, оскільки недооцінює зростання загального рівня цін. Нові товари, як правило, більш якісні і складні, тому мають вищі ціни, через це вирівнюється зміна цін на старі товари.

Індекс Фішера усуває недоліки обох індексів, оскільки розраховується як середнє геометричне значення індексів Ласпейреса і Пааше.

$$P_F = \sqrt{P_L P_P} \quad (2.8)$$

Обчисливши величину реального ВВП та знаючи номінальний ВВП, можемо знайти *ціновий дефлятор для ВВП* ($P_{\text{ВВП}}$) :

$$P_{\text{ВВП}} = \frac{\text{ВВП}_н}{\text{ВВП}_р} \quad (2.9)$$

Дефлятор ВВП – це показник зміни рівня зважених середніх цін за найширшим набором товарів і послуг, вироблених в даному році.

Дефлятор та індекс споживчих цін мають три відмінності:

- дефлятор ВВП враховує ціни не лише споживчих, а й інвестиційних товарів та товарів, що купуються урядом;
- індекс споживчих цін враховує ціни як вітчизняних, так й імпортних товарів, а дефлятор обмежується лише цінами вітчизняних;
- індекс споживчих цін розраховують для фіксованого набору товарів і послуг – індекс цін Леспейреса, дефлятор враховує зміни в наборі товарів і послуг – індекс цін Пааше.

ВВП являє собою точний і дуже корисний показник функціонування національної економіки. Однак він не є показником добробуту суспільства. ВВП – це просто вимірник річного обсягу ринкової активності. Проте широко поширена думка, що між реальним ВВП і громадським добробутом повинен існувати тісний позитивний взаємозв'язок, тобто чим вище рівень виробництва, тим суспільство ближче до «хорошого життя». Тому потрібно розуміти, що показник ВВП має певні недоліки – зокрема, ВВП може або завищувати, або занижувати реальний обсяг виробництва, а також зростання виробництва не обов'язково означає підвищення добробуту суспільства.

Цікавий факт

1. Протягом майже сімдесятьох років в колишньому Радянському Союзі розвивалась і використовувалась система макроекономічних показників, яка мала назву *Баланс народного господарства* (БНГ). Характерною особливістю цієї системи був розподіл суспільного виробництва на дві нерівнозначні сфери: матеріальне виробництво і нематеріальне виробництво.

2. Новим макроекономічним показником, який характеризує якість життя є *індекс людського розвитку*. При складанні індексу враховуються три базових виміри людського розвитку: очікувана тривалість життя при народженні відображає здатність вести довге і щасливе життя; середня тривалість навчання відображають здатність опанувати знання; валовий національний дохід на душу населення відображає здатність досягти гідного рівня життя. Крім того, додатково враховуються дані про рівні соціальної захищеності, показники здоров'я і культурного розвитку населення, стану злочинності, охорони навколишнього середовища, участі людей у прийнятті рішень. Індекс людського розвитку в Україні становить 0,743 (2016р.).

П'ятірку країн із найвищим рівнем людського розвитку у світі сформували Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина та Данія. США опинилися на десятому місці. Російська Федерація посіла в рейтингу 49 місце. Україна разом із Вірменією ділять 84 позицію в списку, увійшовши таким чином до числа

Питання для самоперевірки

1. Розкрити сутність системи національних рахунків.
2. Які існують методи вимірювання ВВП?
3. У чому відмінність ВВП від ВВП ?
4. Чи є відмінності між дефлятором ВВП та індексом споживчих цін?
5. Які існують недоліки при розрахунку ВВП?

Тестові завдання

1. Який із наведених економічних показників найбільше підходить для характеристики обсягів виробництва національного господарства:
 - а) індекс споживчих цін;
 - б) рівень безробіття;
 - в) валовий внутрішній продукт;
 - г) рівень процентних ставок.
2. Ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених на економічній території держави за рік, називається:
 - а) чистий внутрішній продукт;
 - б) національний доход;
 - в) валовий внутрішній продукт;
 - г) валовий національний продукт.
3. Які з наведених показників враховуються під час підрахунку ВВП за розподільчим методом ?
 - а) заробітна плата, заощадження, інвестиції;
 - б) споживчі витрати, податки, амортизація;

- в) рента, прибуток корпорацій, амортизація;
- г) державні закупівлі, рента, податки.

4. Щоб отримати величину національного доходу, потрібно:

- а) до ЧНП додати суму непрямих податків;
- б) з ЧНП відняти суму непрямих податків;
- в) з ВВП відняти суму амортизації;
- г) від особистого доходу відняти суму трансфертних платежів.

5. Номінальний ВВП визначається за цінами:

- а) попереднього року;
- б) поточного року;
- в) базисного року;
- г) наступного року.

6. Індекси цін в макроекономічному аналізі використовують для:

- а) оцінки розбіжностей рівнів цін в двох різних країнах;
- б) оцінки динаміки номенклатури продукції, що випускається в країні;
- в) оцінки розбіжностей між оптовими та роздрібними цінами в економіці країни;
- г) оцінки динаміки рівня цін, вартості „кошика споживача” і вартості життя.

7. Якщо обсяг номінального ВВП і рівень цін підвищилися, то:

- а) реальний ВВП не змінився;
- б) реальний ВВП збільшився, але в меншому ступені, ніж ціни;
- в) реальний ВВП скоротився;
- г) ця інформація не дозволяє визначити динаміку реального ВВП.

8. Величина «чистий експорт» буде мати позитивне значення в разі, коли:
- а) експорт менше імпорту;
 - б) імпорт більше експорту;
 - в) імпорт менше експорту;
 - г) імпорт дорівнює експорту.
9. СНР була затверджена в Україні у:
- а) 1992 р.;
 - б) 1994 р.;
 - в) 1996 р.;
 - г) 1998 р..
10. При розрахунку ВВП за витратами використовується формула:
- а) $ВВП = Н + UХ + I + K$;
 - б) $ВВП = С + I + DХ + G$;
 - в) $ВВП = С + I + J + NХ$;
 - г) $ВВП = С + I + G + NХ$.
11. Який індекс припускає, що структура набору вироблених товарів і послуг залишається незмінною?
- а) Індекс Пааше;
 - б) Індекс Ласпейреса;
 - в) Індекс Фішера;
 - г) Індекс Пігу.
12. Заробітна плата враховується при розрахунку:
- а) ВВП за витратами;
 - б) ВВП розподільчим методом;
 - в) чистого експорту;

- г) ВВП завиробленою продукцією.
13. Валовий внутрішній продукт – це:
- а) сума всіх вироблених товарів та послуг;
 - б) сума реалізованих товарів та послуг;
 - в) сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені за рік резидентами країни;
 - г) сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені за рік резидентами і нерезидентами країни.
14. Кінцевими товарами називаються товари, які призначені для:
- а) подальшої обробки та переробки;
 - б) перепродажу;
 - в) споживання;
 - г) утилізації.

Задачі

1. Припустімо, що споживчі витрати зросли на 10000 грн., інвестиційні витрати залишились на рівні попереднього року (200 грн.), державні витрати збільшились на 400 грн, експорт країни скоротився на 4000 грн., ставка оподаткування зросла на 10%, а імпорт збільшився на 1000 грн., як змінився ВВП країни?

2. Якщо економіка країни виробляє 3 апельсина і 2 яблука в першому році, і 2 апельсина і 3 яблука в другому році, а ціна апельсинів складає 20 гривень і ціна яблук – 30 гривень. В якому році обсяг виробництва більший? За набір товарів якого року суспільство готове заплатити більше?

3. Розрахувати додану вартість.

Стадії виробництва	Доходи від продажу (грн.)	Затрати на проміжні товари	Додана вартість (грн.)
Вирощування дерев	15	-	
Обробка деревини	40	15	
Виготовлення столу	100	40	
Продаж столу магазином	120	100	
Сума доданої вартості			

4. У таблиці наведено дані виробників кораблів і жуйок. Розрахувати ВВПн; ВВПр; Дввп; ІСЦ використовуючи індекси Ласпейреса, Пааше і Фішера. (Базисний рік – 2010 р.). Зробити висновки.

Показники	Базовий рік	Звітний рік
Ціна блокноту (грн.)	60	75
Ціна ручки(грн.)	7	8,75
Виготовлено кораблів (шт.)	200	300
Виготовлено жуйок (шт.)	2000	3000

5. Використовуючи наведені дані, розрахувати ВВП, НД і ЧВП.

Показник	Сума, грн
1. Чисті інвестиції	12 000
2. Витрати споживачів	600
3. Імпорт	2 300
4. Амортизація	1 000
5. Нарахування до пенсійного фонду	750
6. Дивіденди акціонерам	400
7. Експорт	3 000
8. Податки	550
9. Державні витрати	500
10. Дивіденди	10 000

Тема 3. Макроекономічна нестабільність: цикли ділової активності, безробіття, інфляція

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Макроекономічна нестабільність – це коливання економічної активності (економічні цикли), поява безробіття, недовантаження виробничих потужностей, інфляції, дефіциту державного бюджету, дефіциту зовнішньоторговельного балансу.

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання (Рис. 3.1).

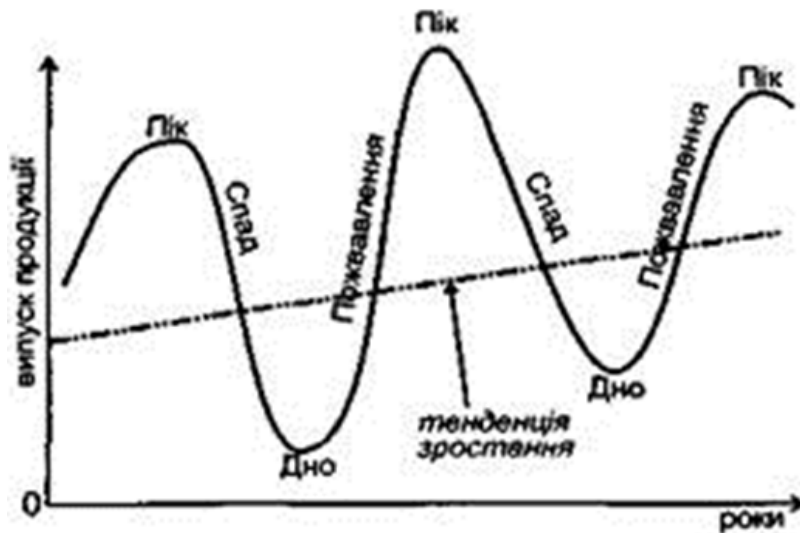

Рис.3.1 Цикли ділової активності

Економічні цикли складаються з певних фаз (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Фаза циклу	Економічна суть	
Пік	1	В економіці спостерігається повна зайнятість і виробництво працює на повну потужність. Рівень цін має тенденцію до підвищення, а зростання ділової активності припиняється.
Спад(рецесія)	2	Виробництво і зайнятість скорочуються, проте ціни не завжди мають тенденцію до зниження. Вони падають тільки в тому випадку, коли спостерігається депресія(глибокий і тривалий спад).
Дно	3	Найнижча точка спаду(депресія):виробництво і зайнятість досягають найнижчого рівня.
Пошквалення	4	Виробництво і зайнятість зростають. Рівень цін може підвищуватися, аж поки не буде досягнуто повної зайнятості і виробництво не почне працювати на повну потужність.

Основними індикаторами фази циклу слугують: рівень зайнятості, рівень безробіття, обсяг випуску.

Рівні інфляції і відсоткової ставки не враховуються, оскільки їх динаміка може бути різною в залежності від факторів, які спричинили спад.

Зв'язок між рівнем циклічного безробіття і зменшенням фактичного обсягу випуску продукту в порівнянні з обсягом продукту при повній зайнятості показує закон Оукена: якщо фактичний рівень безробіття перевищує його природний рівень на 1%, то економіка недотримує реального ВВП на 2,5 %. Відомі дві формули зазначеного взаємозв'язку:

1. Коли потрібно з'ясувати, як впливає зміна рівня циклічного безробіття на відхилення фактичного рівня ВВП від потенційно можливого, користуються формулою:

$$\frac{Y - Y^*}{Y} = -\beta^*(u - u^*) \quad (3.1)$$

де Y – фактичний обсяг виробництва; Y^* – потенційний ВВП; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття; $(u - u^*)$ – циклічне безробіття; β^* – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття (він показує, що коли фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то фактичний обсяг виробництва буде нижчим за потенційно можливий на 1%).

Коефіцієнт β найчастіше має значення в межах від 2 до 2,5. Це дає змогу зробити такий висновок: якщо циклічне безробіття в економіці становить 1%, то відставання фактичного обсягу виробництва від потенційно можливого дорівнюватиме 2-2,5%.

Проте циклічне безробіття розглядається не лише як економічне лихо, це також і соціальна катастрофа. Депресія призводить до бездіяльності, а бездіяльність – до втрати кваліфікації, самоповаги, занепаду моральних принципів а також до громадського і політичного безладдя.

Фактичний реальний обсяг випуску коливається навколо потенційного рівня ВВП і характеризується показником, який має назву «розрив ВВП»:

$$\text{Розрив ВВП} = \frac{Y - Y^*}{Y} \quad (3.3)$$

де Y – фактичний обсяг виробництва, Y^* – потенційний ВВП.

Коли $Y < Y^*$ ми говоримо про відставання ВВП – це обсяг продукції, який економіка втрачає через неповне використання свого виробничого потенціалу.

Значно рідше зустрічається ситуація перевищення фактичним ВВП потенційного свого рівня $Y > Y^*$. Це стає можливим найчастіше в екстремальних ситуаціях, коли в процес виробництва залучаються додаткові зміниробітників, капітальне обладнання використовується понад встановлені нормативи, понаднормова праця і праця за сумісництвом стають звичайним явищем. Проте тривалий час перевищення фактичного ВВП над потенційноможливим зберігатися не може.

Обсяги виробництва і зайнятості найсильніше реагують на зміну фаз економічного циклу в галузях, які виробляють засоби виробництва і споживчі товари тривалого вжитку. В галузях, які

випускають споживчі товари короткострокового використання, коливання зайнятості і випуску є значно меншими.

Циклічний характер розвитку економіки вимагає від держави відповідної реакції і впровадження певних заходів по усуненню негативних наслідків циклічності розвитку. Найважливіші заходи державної політики, щодо подолання негативних наслідків циклічності представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Заходи державної політики

Політика	Заходи прийняті в періоди	
	піків	спадів
Грошово-кредитна	Підвищення облікової ставки, продаж державних цінних паперів на відкритому ринку	Зниження облікової ставки, купівля державних цінних паперів на відкритому ринку
Фіскальна	Скорочення витрат держбюджету. Підвищення податкових ставок	Додаткові витрати держбюджету. Зниження податкових ставок.
Заробітної плати і тарифів	Зниження заробітної плати	Підвищення заробітної плати
Державних інвестицій	Заморожування державного будівництва	Прискорення здійснення інвестиційних програм

У відповідності з міжнародними стандартами, розробленими у 1983 р. Міжнародною організацією праці (МОП), все населення можна поділити на три категорії, які розраховуються за формулою(3.4)

Населення = Робоча сила + Особи поза робочою силою

Робоча сила = Зайняті + Безробітні (3.4)

1) *зайняті*– це ті люди, які виконують будь-яку оплачувану роботу, а також ті, що мають роботу, але тимчасово не працюють через хворобу, страйк чи відпустку. До цієї категорії належать і ті, хто зайнятий неповний робочий день;

2) *безробітні*– ті, хто не має роботи, але активно шукає її або чекає, щоб повернутися на попереднє місце роботи. Конкретніше: людина вважається безробітною, коли вона відповідає трьом критеріям, які мають місце одночасно:

- «без роботи»;
- «робить активні спроби знайти роботу»;
- «готова відразу ж стати до роботи».

3) *особи поза робочою силою, або економічно неактивне населення*– це перш за все люди у віці до 16 років, а також ті, хто перебуває в спеціалізованих установах (наприклад, психіатричних диспансерах, лепрозоріях, виправних закладах тощо); до цієї категорії належать і особи, що вибули зі складу робочої сили, – дорослі, які потенційно мають можливість працювати, але не працюють і не шукають роботи (навчаються, перебувають на пенсії, надто хворі, щоб працювати, або просто не шукають роботи).

Рівень безробіття визначається відношенням числа безробітних до чисельності робочої сили і вимірюється у відсотках:

$$u = \frac{\text{Безробітні}}{\text{Робоча сила}} \cdot 100\% \quad (3.5)$$

Рівень зайнятості визначається як частка від ділення числа зайнятих до чисельності населення у віці від 16 років і старше:

$$\text{Рівень зайнятості} = \frac{\text{Зайняті}}{\text{Особи у віці від 16 років і старше}} \cdot 100\% \quad (3.6)$$

Види безробіття

Економісти розрізняють три види безробіття: фрикційне, структурне і циклічне.

Фрикційне безробіття виникає внаслідок постійного руху населення між регіонами і видами праці, а також у різних стадіях життєвого циклу.

Структурне безробіття означає невідповідність між пропозицією праці та попитом на робочу силу. Така невідповідність виникає у зв'язку з технологічними змінами у процесі виробництва, коли попит на один різновид праці зростає, тоді як на інший зменшується, а пропозиція не може швидко пристосуватися до цього. *До циклічного безробіття* призводить спад виробництва, тобто та фаза економічного циклу, яка характеризується недостатністю сукупних витрат. Коли сукупний попит на товари і послуги зменшується, зайнятість скорочується, а безробіття зростає.

Іншими словами, *рівень безробіття за умов повної зайнятості* дорівнює сумі рівнів фрикційного та структурного безробіття. Цей показник називають також природним рівнем безробіття; він відповідає потенційному ВВП. Ця концепція в 1968 р. вперше була

запропонована Мілтоном Фрідменомі незалежно від нього була розроблена Едмундом Фелпсом із Колумбійського університету. Слово «природний» тут означає, що фрикційне та структурне безробіття є неминучим тоді як циклічне безробіття можна побороти за допомогою засобів макроекономічної політики.

Циклічне безробіття = Фактичний рівень безробіття – природний рівень безробіття (3.7)

Основними причинами існування *стійкого рівня безробіття* є:

- 1) виплата допомоги по безробіттю;
- 2) «жорсткість» заробітної плати.

Інфляція означає зростання загального рівня цін (або, іншими словами, це є падіння купівельної спроможності грошей, підвищення грошової вартості життя).

Рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці, і вимірюється за допомогою індексів цін (індексу споживчих цін, дефлятора ВВП тощо) як різниця між значенням цього індексу за певний період (у відсотках) та 100%:

$$\pi = I_{\text{цін}} - 100\% \quad (3.8)$$

Темп інфляції показує, як змінилася сама інфляція за певний період (прискорилась чи сповільнилась), і визначається за формулою:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{I_{\text{цін}}^1 - I_{\text{цін}}^0}{I_{\text{цін}}^0} \quad (3.9)$$

де $I_{\text{цін}}^1, I_{\text{цін}}^0$ – відповідно, ціновий індекс у поточному і минулому періодах.

Протилежним до інфляції поняттям є *дезінфляція*, яка має місце, коли загальний рівень цін падає і купівельна спроможність грошей підвищується.

Дезінфляція означає сповільнення темпів інфляції. В економіці немає якогось одного виду інфляції, оскільки вона виникає під впливом багатьох факторів. Одні види інфляції зумовлює попит, інші – пропозиція. Тому й розрізняють два типи інфляції:

- інфляція попиту,
- інфляція пропозиції.

Одним з головних потрясінь для інфляції може стати якась зміна (скажімо, зміни у споживчих та інвестиційних витратах, урядових видатках, чистому експорті), що призводить до зміни сукупного попиту, і обсяг виробництва виходить за межі потенційного. Інфляція попиту спостерігається, коли сукупний попит зростає швидше за виробничий потенціал економіки, а тому ціни, намагаючись зрівноважити пропозицію і попит, зростають.

Інфляція, що виникає через зростання витрат у періоди високого безробіття і неповного використання виробничих ресурсів, називається інфляцією витрат, або інфляцією пропозиції.

Таким чином, *інфляція витрат* пов'язана із скороченням сукупної пропозиції внаслідок дії несприятливих зовнішніх шоків - підвищенням цін на сировину, матеріали, підвищенням номінальної заробітної плати тощо, які сприяють зростанню витрат виробництва, падінню обсягів випуску і зайнятості, зростанню безробіття. Цей тип інфляції призводить до *стагфляції*–ситуації в економіці, коли

одночасно відбувається підвищення рівнів інфляції та безробіття на фоні загального спаду виробництва.

Поєднання інфляції попиту та інфляції витрат створює так звану *інфляційну спіраль*.

Цікавий факт

Крива Філіпса відома з 1958 р., коли економіст О.У Філіпс опублікував роботу «Зв'язок між безробіттям і темпом змін грошової заробітної плати у Сполученому Королівстві в період 1861–1957 рр.». Він показав зв'язок між рівнем безробіття і темпами зростання середньої заробітної плати. Безробіття зростає, коли заробітна платня зростає повільніше, і безробіття падає, коли заробітна платня зростає швидше. Високий рівень інфляції зазвичай супроводжується низьким рівнем безробіття і навпаки.

Вихід у світ роботи Джона Мейнарда Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936 р.) поклав початок кейнсіанській теорії циклу, як узагальнення антикризових заходів різних країн у часи Великої депресії. В цьому дослідженні, де було використано окремі положення попередніх теорій, подано нову макроекономічну концепцію, що пояснює механізм ринкового господарювання в цілому, причини його відхилень від рівноваги, а також напрями державного втручання в ринкову систему.

Подальший розвиток кейнсіанської теорії пов'язаний з іменами Елвіна Хансена, Роя Харрода, Джона Хікса та Пола Самуельсона, який виходячи з основних положень цієї теорії й написав у 1945-1948 рр. перший у світі підручник з нової галузі економічної науки – макроекономіки, яка й народилась завдяки Кейнсіанській революції.

На початку 1970-х років кейнсіанській теорії вже було протиставлено монетарну теорію циклу Мілтона Фрідмена. Згідно з нею головну роль у динаміці національного доходу та циклу відіграє нестабільність грошових пропозицій, вина за що покладається на державу. Головним стабілізатором економіки монетаристи вважають обсяг грошових пропозицій.

Питання для самоперевірки:

1. Назвати причини циклічності ділової активності.
2. Причина, сутність і наслідки економічних циклів?
3. Види безробіття?
4. Типи інфляції та їх характеристика?

Тестові завдання:

1. Якщо людина втратила роботу у зв'язку із скороченням сукупного попиту, то виникає безробіття:
 - а) природне.
 - б) циклічне.
 - в) структурне
 - г) фрикційне.
2. Повна зайнятість забезпечується в умовах:
 - а) раціонального розподілу робочої сили.
 - б) використання робочої сили за її професією.
 - в) відсутності безробіття.
 - г) відсутності циклічного безробіття.
3. Природне безробіття включає такі види безробіття:

а)Циклічне + структурне.

б)Фрикційне + структурне.

в)Фрикційне + циклічне.

г)Циклічне + фактичне.

4. Фактичний ВВП = потенційному ВВП за наявності лише:

а)фрикційного й циклічного безробіття.

б)структурного безробіття.

в)структурного і фрикційного безробіття.

г)природного безробіття.

5. Якщо людина звільнилася з роботи за власним бажанням, то виникає безробіття:

а)структурне.

б)фрикційне.

в)циклічне.

г)природне.

7. Якщо людина втратила роботу у зв'язку зі зменшенням попиту на її професію, то виникає безробіття:

а)структурне.

б)фрикційне.

в)природне.

г)циклічне.

8. Інфляція витрат виникає в умовах, коли:

а)збільшуються сукупні видатки в економіці.

б)немає вірної відповіді.

в)збільшуються середні витрати на виробництво продукції.

г)всі відповіді правильні.

9. Якщо виникає загальне падіння попиту в економіці, то:

- а) фактичне безробіття більше за природне.
- б) циклічне безробіття більше фактичного.
- в) фактичне безробіття менше від природного.
- г) фактичне безробіття дорівнює природному.

10. Відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП викликається безробіттям:

- а) циклічним.
- б) природним.
- в) структурним.
- г) фрикційним.

11. Інфляція викликає в економіці такі наслідки:

- а) підвищення інвестиційної активності;
- б) збільшення попиту на матеріальні активи.
- в) підвищення реальних доходів.
- г) немає правильної відповіді.

12. Закон Оукена відбиває:

- а) залежність між рівнями безробіття та інфляції;
- б) залежність між рівнем інвестицій і доходом;
- в) нерівність доходів у ринковій економіці;
- г) усі відповіді неправильні.

13. Яке зі сполучень видів інфляції в економіці будь-якої країни має найбільш соціально-економічні наслідки:

- а) збалансована, помірна і очікувана;
- б) незбалансована, галопуюча і очікувана;
- в) незбалансована, галопуюча і неочікувана;

г)гіперінфляція, незбалансована і неочікувана.

14. Виберіть правильні відповіді з перерахованих:

а)кейнсіанська теорія обґрунтовує можливість збільшення зайнятості за рахунок підвищення темпів інфляції;

б)монетаристська теорія визнає можливість зниження темпів інфляції за рахунок підвищення норми безробіття тільки в короткостроковому періоді;

в)згідно з монетаристською теорією в довгостроковому періоді природний рівень безробіття сполучається з будь-яким темпом інфляції;

г)згідно з кейнсіанською теорією підвищення темпу росту загального рівня цін не впливає на рівень зайнятості.

15. Інфляція пропозиції може виникнути в результаті:

а)росту дефіциту державного бюджету;

б)збільшення дефіциту платіжного балансу країни;

в)підвищення ставок заробітної плати;

г)збільшення чистого експорту.

Задачі

1. Номінальний дохід збільшився на 6 %, рівень цін — на 7 %. Як і на скільки змінився реальний дохід?

2. Ви вклали 1000 грн у банк при річній ставці 5 %. Яку суму ви одержите через два роки?

3. Ви вклали 2 тис. грошових одиниць у комерційний банк при 5%-ній ставці на один рік. Індекс цін за цей рік становив 104 %. Як і на скільки змінилась реальна вартість ваших заощаджень через рік?

4. Кількість безробітних у країні становить 2 млн чоловік. Робоча сила – 50 млн чоловік. Визначити рівень безробіття в країні.

Тема 4. Базова модель «сукупний попит-сукупна пропозиція»

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Сукупний попит (AD) – це загальний обсяг вітчизняних товарів і послуг, які готові купити домогосподарства, фірми та уряд країни, а також економічні агенти решти країн світу при певному рівні внутрішніх цін (рис.4.1).

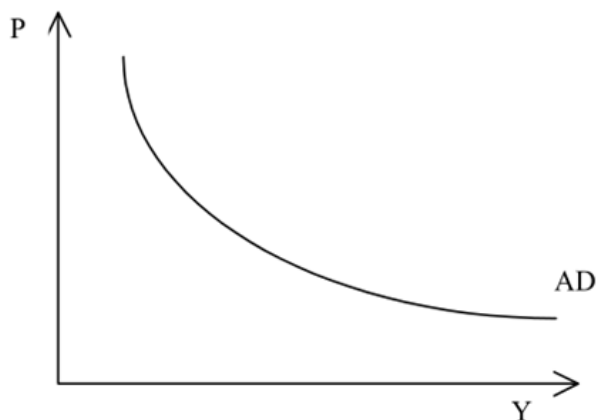

Рис. 4.1. Крива сукупного попиту

де: P – рівень цін, Y – реальний обсяг національного виробництва.

Сукупний попит є сумою запланованих витрат економічних агентів:

- 1) витраток приватного сектора країни на споживання (C) та інвестиції (I).
- 2) витраток держави на закупівлю товарів, оплату послуг та праці (G).

3) перевищення видатків іноземців на вітчизняні товари і послуги (експорт над внутрішніми видатками) на іноземні товари (імпортом) - чистий експорт країни (NX):

$$Y_{AD} = C + I + G + NX \quad (4.1)$$

Сукупний попит домогосподарств, фірм та уряду країни складається з попиту на вітчизняні $(C+I+G)_d$ й імпортні $(C+I+G)_f$ товари та послуги для задоволення власних потреб. Зовнішній попит на вітчизняні товари й послуги з боку іноземців (X) можна уявити як додатковий внутрішній попит товари вітчизняного виробництва, але не для задоволення власних потреб а з метою продажу іноземцям.

$$Y_{AD} = (C + I + G)_d + X \quad (4.3)$$

Сукупний попит (4.3) є сумою внутрішнього та зовнішнього попиту на вітчизняні товари і послуги. Він дорівнює сукупному доходу економічних агентів країни (4.1) і може бути представлений як сума запланованих видатків на вітчизняні товари та послуги для забезпечення власних потреб і експорту.

Сукупний попит має грошову форму. Тому зв'язок між рівнем цін та величиною сукупного попиту обумовлений насамперед загальними умовами, грошового обігу, які встановлюються основним рівнянням кількісної теореми грошей:

$$M \cdot V = P \cdot Y \quad (4.4)$$

де: M – кількість грошей в обігу, або номінальні грошові залишки, V – швидкість обігу грошей; P – рівень цін; Y – реальний обсяг національного виробництва (сукупний реальний доход).

В макроекономічній теорії спадний нахил кривої сукупного попиту пояснюється впливом так званих *цінових факторів*:

- а) ефектом реальних грошових залишків (ефектом багатства),
- б) ефектом процентної ставки
- в) ефектом імпортних закупівель.

В макроекономіці вигляд кривої сукупного попиту і пересування вздовж неї пояснюють дією таких *цінових чинників*:

- ефект відсоткової ставки (або ефект Кейнса);
- ефект багатства, або реальних грошових залишків (або ефект Пігу);
- ефект зовнішньої торгівлі, або обмінного курсу (або ефект Манделла-Флемінга).

Нецінові чинники, що впливають на сукупний попит:

- споживчі витрати (на них, в свою чергу, впливають очікування споживачів, добробут населення, рівень споживчої заборгованості тощо);
- інвестиції (на які впливають ставка позичкового відсотка, очікувана норма прибутку, податки, надлишкові виробничі потужності тощо);
- державні витрати (обсяг яких визначається урядом);
- чистий експорт (який змінюється внаслідок зміни передусім валютних курсів).

Сукупна пропозиція (AS) – загальний обсяг товарів та послуг в економіці, який може бути запропонований фірмами при певному рівні внутрішніх цін. На зміни в сукупному попиті виробництво може відреагувати як зміною рівня цін, так і обсягу випуску. Зв'язок між рівнем цін та обсягом сукупної пропозиції залежить від тривалості періоду, протягом якого взаємодіють сукупний попит і пропозиція, ціни і витрати у виробництві.

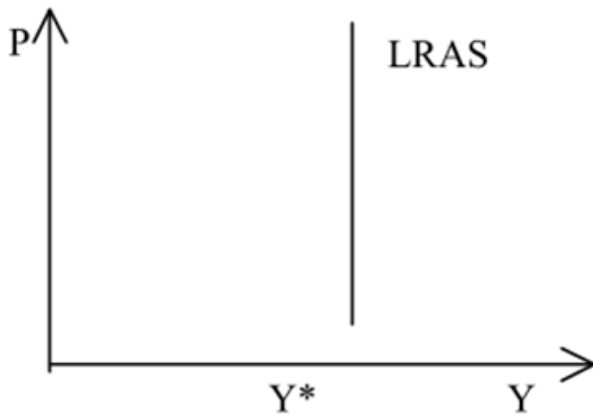

Рис.4.2. Сукупна пропозиція в довгостроковому періоді

У довгостроковому періоді ціни на всі товари, номінальна заробітна плата і процентні ставки абсолютно гнучкі і здатні вільно зростати або знижуватись до будь-яких значень, необхідних для врівноваження попиту і пропозиції(рис. 4.2).

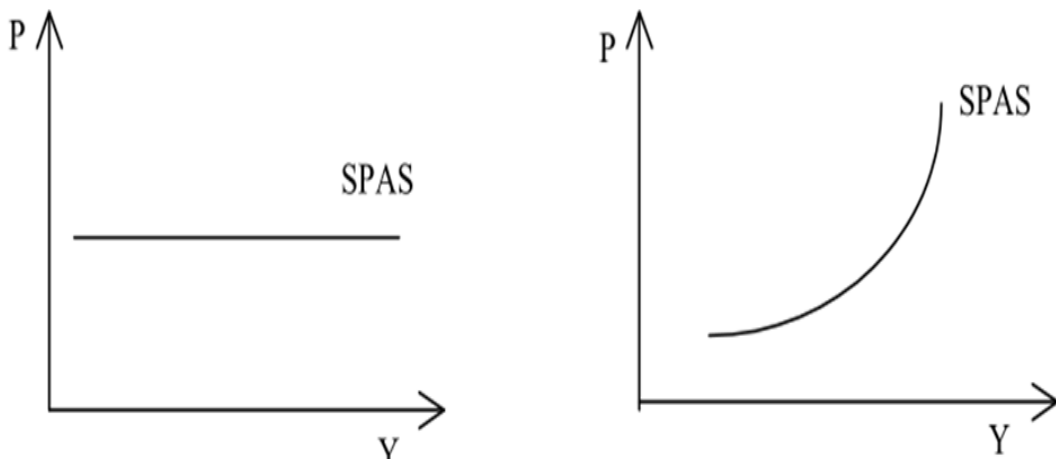

Рис.4.3. Сукупна пропозиція в короткостроковому періоді

У короткостроковому періоді між сукупним попитом, цінами і обсяг виробництва встановлюється позитивний взаємозв'язок, який порушує класичну дихотомію і нейтральність грошей(рис. 4.3).

На відміну від довгострокового періоду, рівень цін може впливати на обсяг виробництва, а обсяг виробництва – на рівень цін.

Цінові чинники, що впливають на сукупну пропозицію:

- зміна ставки позичкового відсотка;
- зміна рівня цін.

Нецінові фактори сукупної пропозиції:

1. ціни на ресурси (витрати виробництва);
2. продуктивність праці (технологія);
3. правові норми (податки, субсидії).

Перетин графіків сукупного попиту й сукупної пропозиції дає стан рівноваги. Вона може бути стала й нестала. Стан рівноваги є центральною проблемою кейнсіанського вчення(рис. 4.4).

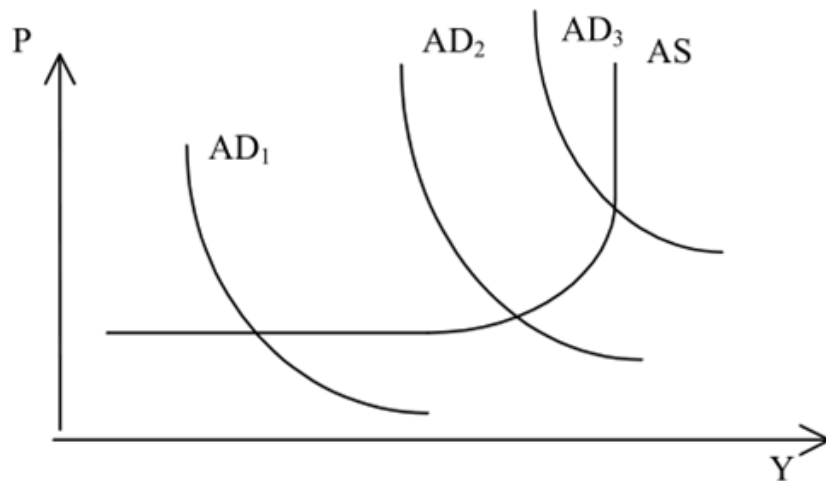

Рис.4.4. Рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції

Цікавий факт

Джон Мейнард Кейнс – великий англійський економіст, який вважається засновником сучасної макроекономіки. Кейнс розробив макроекономічний метод дослідження, який широко використовується міжнародною економікою, – взаємозв'язок між національним доходом, заощадженнями і накопиченнями, концепцію

сукупного попиту і сукупної пропозиції, ідею керованості макроекономічними процесами з боку держави.

Кейнс був не тільки економістом. Відволікаючись від створення економічної теорії, Кейнс спекулював на біржі акціями, валютами і товарами, в результаті чого нажив 2 млн. дол. особистих статків.

У різні роки він служив заступником міністра фінансів Великобританії, директором банку Англії, головним представником міністерства фінансів на Паризькій світовій конференції за результатами Першої світової війни, редактором «Економічного журналу» і багатьох інших видань, президентом Національного товариства зі страхування життя.

Для своєї дружини пріми-балерини російського імператорського балету Лідії Лопоквої організував балетну трупу і побудував Театр мистецтв в Кембриджі.

Питання для самоперевірки

1. Визначте, що розуміють під кривою сукупного попиту. Розкрийте відмінності між рухом по кривій і переміщенням кривої.
2. Поясніть, чому сподівані темпи інфляції впливають на положення на координатній площині кривої сукупної пропозиції з урахуванням сподівань.
3. В чому полягає ефект багатства (ефект Пігу)?
4. Крива сукупного попиту, як і крива індивідуального попиту схиляється вниз праворуч. Але причини зворотної залежності між цінами і обсягом попиту різні. Прокоментуйте.

5. Дайте визначення сукупного попиту. Який вплив на сукупний попит має грошова маса, швидкість її обороту та інфляційні процеси?

Тестові завдання

1. Сукупна пропозиція-це:

- а) загальний обсяг вітчизняних товарів і послуг, які готові купити домогосподарства, фірми та уряд країни;
- б) зростання витрат виробництва на одиницю продукції кінцевого використання;
- в) загальний обсяг товарів та послуг в економіці, який може бути запропонований фірмами при певному рівні внутрішніх цін;
- г) сумою внутрішнього та зовнішнього попиту на вітчизняні товари і послуги.

2. Ефект багатства полягає у тому що:

- а) нижчий рівень цін знижує відсотки, стимулює збільшення видатків на інвестиційні блага;
- б) зі зниженням рівня цін знижує відсоткові ставки, стимулює збільшення видатків на інвестиційні блага;
- в) знецінення національної грошової одиниці стимулює експорт і імпорт, що розширює чистий експорт;
- г) «дорогі гроші» ведуть до зменшення обсягів інвестицій, чистого експорту і споживання.

3. Головною причиною підвищення рівня цін при збільшенні сукупного випуску є:

- а) тенденція до збільшення індивідуальних витрат підприємств при розширенні випуску;

- б) зростання витрат виробництва на одиницю продукції;
- в) структурні диспропорції та загальна обмеженість вироблених і природних ресурсів виробництва;
- г) стимулювання збільшення видатків.

4.Оберіть ціновий чинник, що впливають на сукупну пропозицію:

- а) ціни на ресурси;
- б) продуктивність праці;
- в) зміна ставки позичкового відсотка;
- г) правові норми.

5.М/Р–це:

- а) розмір багатства;
- б) кількість грошей;
- в) реальні грошові залишки;
- г) капітал.

6.Якщо рівень цін зростає, то продаж і купівля попередньої кількості товарів вимагають більшої кількості грошей. При незмінній пропозиції грошей це веде до зростання процентних ставок-це є:

- а) ефектом процентної ставки;
- б) ефектом реальних грошових залишків;
- в) ефектом імпортних закупівель;
- г) ефектом багатства.

7.Рівновага може бути:

- а) стала і нестала;
- б) пряма і крива;
- в) пряма і пропорційна;
- г) стала і крива.

8. $M \cdot V = P \cdot Y$. Ця формула є:

- а) основним рівнянням кількісної теореми грошей;
- б) сукупним попитом;
- в) сукупною пропозицією;
- г) реальним обсягом національного виробництва.

9. Крива сукупного попиту зрушується вгору, якщо:

- а) знижується рівень цін;
- б) зростає рівень цін;
- в) збільшуються надлишкові виробничі потужності;
- г) знижується валютний курс національної грошової одиниці.

10. Крива сукупного попиту в довгостроковому періоді має ... вигляд:

- а) вертикальний;
- б) горизонтальний;
- в) висхідний;
- г) низхідний.

11. В економіці у результаті пожвавлення, підприємства додатково наймають 3 млн. осіб. Яким чином це вплине на криву попиту?

- а) крива попиту зрушиться вправо;
- б) крива попиту зрушиться вліво;
- в) крива попиту залишиться незмінною;
- г) крива попиту зрушиться вниз.

12. Крива сукупної пропозиції відображає залежність між:

- а) рівнем цін і реальним ВВП;
- б) рівнем цін і потенційним ВВП;
- в) рівнем цін та сукупними витратами на товари та послуги;
- г) виробленим і спожитим ВВП.

13. До цінових чинників, які визначають нахил кривої короткострокової сукупної пропозиції не належить:

- а) залучення у виробництво додаткової робочої сили з нижчим рівнем кваліфікації;
- б) екологічні нормативи та санкції;
- в) додаткові витрати на підприємницьку діяльність;
- г) розширення збуту на віддалених ринках.

14. Рух економіки вправо уздовж горизонтальної ділянки кривої сукупної пропозиції супроводжується:

- а) зменшенням зайнятості;
- б) збільшенням зайнятості;
- в) зростанням цін;
- г) зниженням цін.

15. В умовах повної зайнятості зростання сукупної пропозиції супроводжується:

- а) зменшенням безробіття;
- б) збільшенням реального ВВП;
- в) збільшенням номінального ВВП;
- г) зниженням цін.

Задачі

1. Природний обсяг виробництва становить 700 одиниць, криву AD описує рівняння $Y = 1\,500 - 20P$. Через певний проміжок часу природний обсяг виробництва збільшився на 25 %, а рівняння сукупного попиту набуло вигляду: $Y = 2\,375 - 30P$.

На скільки відсотків за цей період змінився рівноважний рівень цін?

2. В економіці країни величина споживчих витрат на початку року становила 120 млрд. грн. Річний темп зростання споживчих витрат дорівнював 4 %. Обсяг державних закупівель фіксований і дорівнює 38 млрд. грн. Функція інвестиційних витрат залежно від відсоткової ставки має вигляд: $I = 15 + r$.

Розрахуйте ВВП на кінець року, якщо відсоткова ставка дорівнює 20 %, а чистий експорт складає – 2 млрд. грн.

2. У країні реальний ВВП становить 1 200 млрд. грн. Ставка податків дорівнює 20 % ВВП.

Функція споживчих витрат має вигляд: $C = 140 + 0,8 (Y - T)$. Обсяг інвестицій дорівнює 190 млрд. грн., чистий експорт – 10 млрд. грн. Визначте рівноважний обсяг державних закупівель.

4. Економіка країни у звітному році характеризується такими витратами (млрд. грн.): $C = 20 + 0,8 (Y - T + TR)$; $I = 30 + 0,1 Y$; $G = 40$; $T = 270$; $TR = 10$; $NX = 10 - 0,04 Y$. Визначити обсяг ВВП (Y) за витратами.

5. За наведеними даними (млрд. грн.) розрахуйте рівноважний ВВП за витратами для країни у базисному році: $C = 300 + 0,7 (Y - T - TR)$; $I = 250 + 0,15 Y$; $G = 500$; $NX = 150$; $IM = 125$; $T = 270$; $TR = 60$.

У звітному році планується збільшити державні закупівлі до 700 млрд. грн., податки – до 350, трансферти – до 100, імпорт – до 175 млрд. грн.

Визначте, до яких наслідків призведуть ці заходи держави. Як зміниться величина ВВП і рівень цін в умовах погравлення економіки?

Тема 5. Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги

Базовий рівень . Основні терміни та поняття

Наведемо на початку деякі відмінності кейнсіанської теорії від класичної. По-перше, у кейнсіанській моделі вирішальний вплив на кінцевий продукт і зайнятість має попит, а не пропозиція, як за класичною моделлю, а по-друге, рівновага попиту та пропозиції може встановитися і при неповній зайнятості.

Відомо, що в закритій економіці існує три напрями використання вироблених нею продуктів. Ці три компоненти ВВП наведені в основній макроекономічній тотожності для закритої економіки:

$$Y = C + I + G \quad (5.1)$$

Тобто, частина виробленої продукції споживається домогосподарствами (С), частина – використовується фірмами й домогосподарствами на інвестиції (І) і, нарешті, частина виробленої продукції закуповується урядом для використання на суспільні потреби (G).

Кейнсіанська функція споживання. Переважна частина (приблизно 2/3) виробленої продукції йде на споживання (С). Пригадаємо, що та частина доходу, яка залишилася після сплати всіх податків ($Y - T$), називається використовуваним доходом. Люди

поділяють свій використовуваний дохід на споживання (С) та заощадження (S). Залежність між обсягом споживання і використовуваним доходом має назву функції споживання:

$$C=C(Y-T) \quad (5.2)$$

Це поняття, запроваджене Кейнсом, ґрунтується на припущенні, що дохід є основним, визначальним фактором споживання, а процентна ставка не відіграє в цьому значної ролі. Детальніше функцію споживання Дж. Кейнса можна показати у вигляді

$$C=a +b(Y-T) \quad (5.3)$$

Де а–автономне споживання, тобто обсяг споживання, який не залежить від використовуваного доходу (наприклад, проживання в борг, за рахунок заощаджень, субсидій. У довгостроковому періоді для економіки в цілому автономне споживання має тенденцію наближатися до нуля); b – гранична схильність до споживання (MPC) – це величина, яка показує, наскільки зміниться обсяг споживання при зміні використовуваного доходу на одну одиницю, і визначається за формулою:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y} \quad (5.4)$$

де ΔC – приріст споживчих витрат; ΔY – приріст використовуваного доходу.

MPC набуває значення в інтервалі від 0 до 1, тобто одна додаткова одиниця використовуваного доходу збільшує обсяг споживання, але на величину меншу від 1. Це пояснюється тим, що кожна гривня доходу, яка не споживається – заощаджується. І кожна гривня додаткового доходу витрачається або на додаткове

споживання, або на додаткове заощадження. *Найпростіша функція заощадження* має вигляд:

$$S = a + (1 - b)(Y - T) \quad (5.5)$$

де S – величина заощаджень у приватному секторі; a – автономне споживання; $(1-b)$ – гранична схильність до заощадження; Y – дохід; T – податкові відрахування.

Гранична схильність до заощадження (MPS) – величина до додаткового заощадження, яке виникає із додаткової гривні використовуваного доходу:

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y} \quad (5.6)$$

де: ΔS – приріст заощаджень; ΔY – приріст використовуваного доходу. Оскільки частина кожної гривні, яка не споживається, обов'язково заощаджується, то гранична схильність до споживання і гранична схильність до заощадження в сумі дорівнюють одиниці:

$$MPC + MPS = 1 \quad (5.7)$$

Інвестиції залежать від реальної (r), а не від номінальної процентної ставки. *Найпростіша функція інвестицій* має вигляд:

$$I = e - d \cdot r \quad (5.8)$$

де I – інвестиційні витрати; e – автономні інвестиції (не залежать від процентної ставки, а визначаються зовнішніми економічними факторами, наприклад, запасами корисних копалин тощо); r – реальна процентна ставка (вартість запозичення); d – емпіричний коефіцієнт чутливості інвестицій до динаміки процентної ставки.

Державні закупки (G) – це третій компонент попиту на товари та послуги. Вони складають, як правило, п'яту частину виробленого ВВП.

Ці купівлі є лише одним із видів державних витрат. До іншого виду належать трансфертні платежі домогосподарствам. Проте, на відміну від державних закупок, трансфертні платежі не є частиною попиту на вироблені економікою товари і послуги, а отже, не є компонентом змінної G . Збільшення трансфертних платежів за рахунок зростання податків не змінює використовуваний дохід. Тому будемо вважати у даній моделі, що показник T – це чисті податки, тобто

$$T = \text{Податки} - \text{Трансфертні платежі} \quad (5.9)$$

Коли обсяг державних закупок дорівнює величині чистих податків ($G=T$), то уряд має *збалансований бюджет*. Коли $G > T$, уряд зводить *бюджет з дефіцитом*, який фінансується через позики на фінансових ринках за рахунок зростання державного боргу. Якщо ж $G < T$, – утворюється надлишок державного бюджету, який може бути використаний для погашення заборгованості.

Доповнимо тепер аналіз попиту на товари і послуги розглядом пропозиції, прийнявши припущення про те, що обсяг випуску продукції визначається наявними факторами виробництва та виробничою функцією:

$$Y = F(K, L) = \bar{Y} \quad (5.10)$$

Об'єднавши рівняння, які описують попит і пропозицію товарів та послуг, отримаємо:

$$Y = C(Y-T) + I(r) + G \quad (5.11)$$

Оскільки рівень державних витрат (G) та розмір податкових надходжень (T) залежать від економічної політики уряду і є екзогенними змінними, а обсяг виробництва (Y) сталий за умов

незмінної виробничої функції та незмінних факторів виробництва, то напишемо:

$$Y = C(Y-T) + I(r) + G \quad (5.12)$$

тобто пропозиція продукту дорівнює попиту на продукт, а він, у свою чергу, визначається сумою C , I та G .

Рівновага на фінансових ринках: попит і пропозиція позичкових коштів. Процентна ставка одночасно є як ціною запозичення, так і доходом від заощадження. Ми зможемо краще зрозуміти її роль, коли розглянемо фінансові ринки.

Перепишемо основну макроекономічну тотожність у вигляді:

$$Y - C - G = I \quad (5.13)$$

Ліва частина цієї тотожності ($Y - C - G$) – це та частина виробленої продукції, яка залишилася після задоволення попиту споживачів та уряду. Вона називається *національними заощадженнями* і позначається SN , тобто

$$SN = Y - C - G, \text{ або } SN = I \quad (5.14)$$

У такій формі основна макроекономічна тотожність стверджує, що національні заощадження дорівнюють внутрішнім інвестиціям, тобто потоки фінансових коштів, які надходять на фінансові ринки і витікають із них, повинні врівноважувати один одного.

Ми можемо розділити національні заощадження на дві частини, щоб відрізнити приватні заощадження (SP) від заощаджень уряду (SG):

$$SN = SP + SG = I \quad (5.15)$$

Приватні заощадження визначаються різницею між використовуваним доходом та споживчими витратами:

$$SP=Y-T-C, \quad (5.16)$$

Державні заощадження є різницею між чистими податковими надходженнями та державними закупками товарів і послуг: $SG = T - G$. Отже, у підсумку отримаємо:

$$(Y - T - C) + (T - G) = I \quad (5.17)$$

Сукупний попит (AD) у моделі представлено плановими витратами – сумою, яку домогосподарства, фірми і держава мають намір потратити на купівлю товарів та оплату послуг (позначається літерою E):

$$E=C + I + G \quad (5.18)$$

Сукупна пропозиція (AS) представлена фактичними витратами, Y.

Фактичні (реальні) витрати відрізняються від планових тоді, коли фірми змушені здійснювати незаплановані інвестиції в товарно-матеріальні запаси (ТМЗ) в умовах неочікуваних змін у рівні продажів .

Варто підкреслити, що і планові, і фактичні витрати в кейнсіанській моделі рівноваги є функцією від доходу і не залежать від рівня цін, який залишається фіксованим. Окрім цього, в моделі пропущені амортизаційні витрати та непрямі податки на бізнес, а тому будемо вважати, що **ВВП = ЧВП = НД**.

Функція планових витрат, $E=C+I+G$, графічно зображується як функція споживання $C=a + b(Y-T)$, яка «зміщена» вгору на величину $I + G$. Очевидно, що лінія планових витрат перетне лінію фактичних витрат у якійсь точці A, де реальні та планові витрати дорівнюють одне одному ($Y = E$). Наведений графік отримав назву

«кейнсіанського хреста» (рис. 5.1). У точці А, де дохід дорівнює плановим витратам, досягається рівність між плановими та фактичними інвестиціями і заощадженнями, тобто встановлюється макроекономічна рівновага.

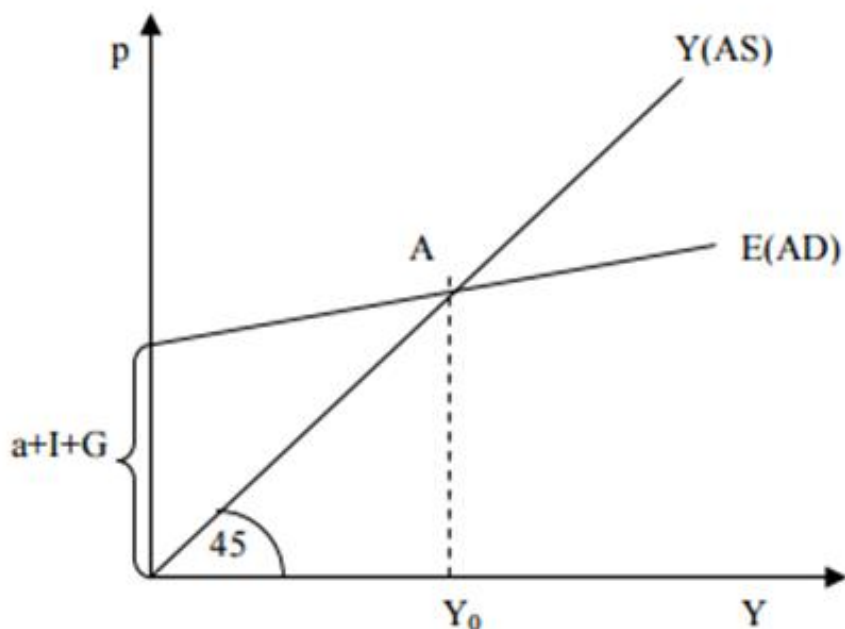

Рис. 5.1 . Кейнсіанська модель рівноваги,
де Y– сукупний попит, p– рівень цін.

Рівноважний рівень випуску Y може коливатися у відповідності із зміною величини будь-якого компонента сукупних витрат: споживання, інвестицій, державних витрат (а у випадку відкритої економіки – і показника чистого експорту). Зокрема, збільшення кожного з цих компонентів зсуває криву планових витрат вгору і сприяє зростанню рівноважного рівня випуску.

Мультиплікатор автономних витрат визначається як відношення зміни рівноважного обсягу ВВП до зміни певного компонента автономних витрат:

$$\mu = \frac{\Delta Y}{\Delta A} \quad (5.19)$$

де μ – мультиплікатор автономних витрат; ΔY – зміна рівноважного ВВП; ΔA – зміна автономних витрат, які не залежать від динаміки Y .

Мультиплікатор витрат показує, у скільки разів загальний приріст (скорочення) сукупного доходу ΔY перевищує початковий приріст (скорочення) автономних витрат ΔA .

Важливим є те, що одноразова зміна будь-якого компонента автономних витрат породжує багаторазову зміну ВВП. Якщо, наприклад, державні витрати зростають на величину ΔG , то це означає, що дохід також зростає на ΔG . Таке збільшення доходу призводить, в свою чергу, до збільшення споживання на величину $MPC \cdot \Delta G$. Коли зросло споживання, це знову сприяє збільшенню витрат і доходу. Друге збільшення доходу на $MPC \cdot \Delta G$ викликає зростання споживання цього разу на величину $MPC \cdot (MPC \cdot \Delta G)$, а це, в свою чергу, збільшує витрати і дохід, і т. д. Оскільки ланцюжок переходу від споживання до доходу і знову до споживання є неперервним, то

$$\Delta Y = \Delta G(1 + MPC + MPC_2 + \dots + MPC_n + \dots) \quad (5.19)$$

Оскільки в дужках маємо суму нескінченно спадної геометричної прогресії, то маємо таку формулу для визначення мультиплікатора державних витрат:

$$\mu G = \frac{\Delta Y}{\Delta G} = \frac{1}{1 - MPC} \quad (5.20)$$

Якщо ж планові витрати будуть враховувати вплив прибуткових податків, (тобто, $T = t Y$), то відповідний мультиплікатор визначатиметься за формулою:

$$\mu G = \frac{1}{1-MPC(1-t)} \quad (5.21)$$

де t – гранична ставка оподаткування.

Припустимо, що державні витрати зростають на величину ΔG (рис. 2). Рівновага в економіці переміститься з точки А в точку В.

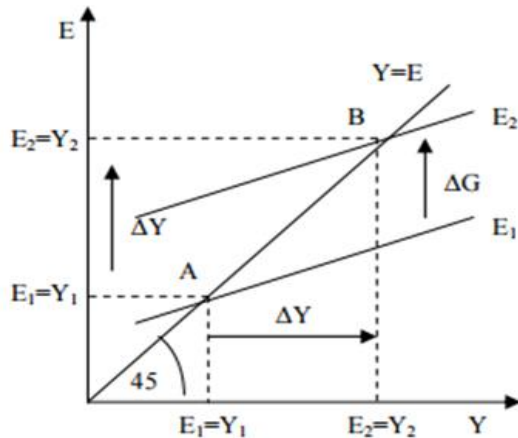

Рис. 5.2. Зростання державних витрат у моделі «кейнсіанського хреста»

Цей графік наочно демонструє, що зростання державних витрат призводить до більшого зростання доходу у порівнянні з попереднім імпульсом, тобто ΔY є більшим у порівнянні з ΔG .

Розглянемо тепер, як впливає на рівноважний рівень доходу зміна податкових надходжень. Зменшення податків на величину ΔT відразу збільшить використовуваний дохід ($Y - T$) на величину ΔT і, відповідно, споживання – на величину $MPC \cdot \Delta T$. При будь-якому заданому рівні доходу Y планові витрати тепер зростуть. Таким чином, крива планових витрат пересунеться вгору на $MPC \cdot \Delta T$.

Подібно до збільшення державних витрат, зменшення податків також створює *мультиплікативний ефект на дохід*. Сукупний ефект для доходу під впливом зміни податків дорівнює:

$$\mu T = -\frac{\Delta Y}{\Delta T} = -\frac{MPC}{1-MPC} \quad (5.22),$$

де μT – мультиплікатор податкових надходжень .

Коливання рівноважного рівня випуску навколо потенційного призводить до виникнення так званих рецесійних та інфляційних розривів.

Рецесійний розрив – величина, на яку повинен зрости сукупний попит (сукупні витрати) для того, щоб підвищити рівноважний рівень ВВП до неінфляційного рівня повної зайнятості. Якщо фактичний рівноважний рівень випуску Y менший за потенційний Y^* (рис.5.3), то це означає, що сукупний попит неефективний, тобто сукупні витрати недостатні для забезпечення повної зайнятості ресурсів, хоча рівновага $AD = AS$ досягнута. Недостатність сукупного попиту чинить депресивний вплив на економіку.

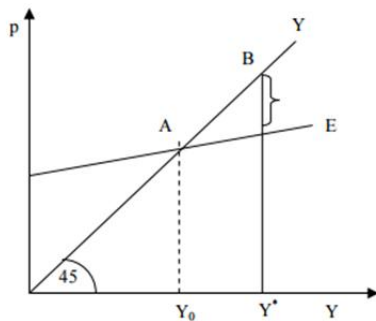

Рис. 5.3. Рецесійний розрив

Для того щоб подолати рецесійний розрив і забезпечити повну зайнятість ресурсів, потрібно простимулювати сукупний попит і перемістити рівновагу з точки А в точку В.

Інфляційний розрив – величина, на яку повинен скоротитися сукупний попит (сукупні витрати) для того, щоб зменшити рівноважний рівень ВВП до неінфляційного рівня повної зайнятості. Якщо фактичний рівноважний рівень випуску Y перевищує

потенційний Y^* , це свідчить про те, що сукупні витрати надто високі (рис. 4). Надлишок сукупного попиту призводить до інфляційного буму в економіці: рівень цін зростає, тому що фірми не можуть розширити виробництво адекватно до зростаючого сукупного попиту, оскільки всі ресурси вже зайняті.

Подолання інфляційного розриву можливе за рахунок стримування сукупного попиту і «переміщення» рівноваги з точки А в точку В (повна зайнятість ресурсів).

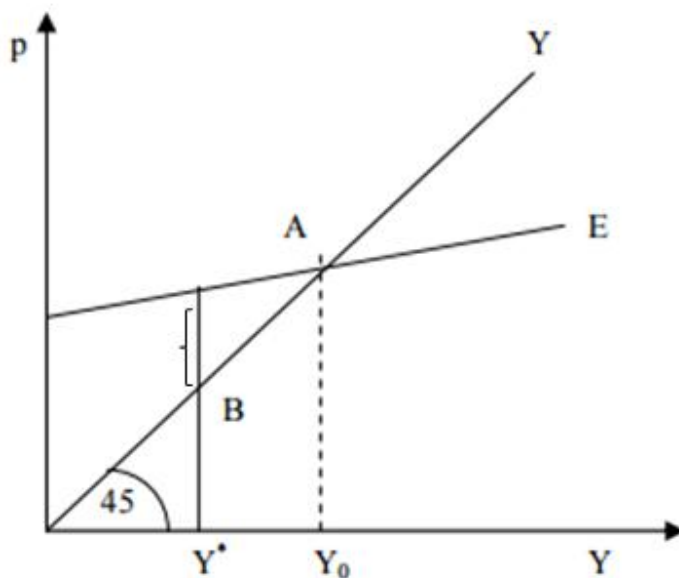

Рис. 5.4. Інфляційний розрив

Цікавий факт

Ідеї Дж. М. Кейнса зразу ж знайшли свою апробацію в політиці збільшення державних витрат Р. Рузвельта. Під тиском нових ідей президент розпочав здійснення плану, що дістав назву «підкачування насосом». Він полягав у збільшенні попиту за допомогою нових вливань в економіку державних коштів. Це дало позитивні наслідки у

вигляді пожвавлення економіки США навесні 1939 р. і сприяло зростанню авторитету кейнсіанського вчення.

Кейнсіанські погляди мали безпосередній вплив на ще одного президента-реформатора Дж. Кеннеді. Обійнявши у 1961 р. посаду президента США, він запросив до роботи у Раді економічних консультантів економістів, що були послідовними прихильниками кейнсіанських ідей. Користуючись їх порадами, Дж. Кеннеді здійснив у 1964 р. програму зниження індивідуальних і корпоративних податків з метою стимулювання витрат на споживання та інвестиції. Це сприяло зростанню валового національного продукту і скороченню безробіття.

Питання для самоперевірки

1. Що у кейнсіанській моделі має вирішальний вплив на кінцевий продукт і зайнятість ?
2. Що є головним принципом кейнсіанської теорії ?
3. Назвіть інструменти економічного аналізу макроекономічної рівноваги кейнсіанської школи .
4. Де досягається макроекономічна рівновага в моделі ?
5. В закритій економіці існує три напрями використання вироблених продуктів, назвіть їх.
6. Що таке гранична схильність до заощадження ?
7. З чого складається ефективний попит (за Кейнсом) ?
8. Назвіть фактори, що зрушують графіки функцій споживання і заощаджень?

Тестові завдання

1. Хто з економістів відвів сфері споживання ключову роль у макроекономічному аналізі:

- а) Мілтон Фрідмен;
- б) Джон Мейнард Кейнс;
- в) Альфред Маршал;
- г) Ірвінг Фішер.

2. Дж. М. Кейнс зазначав, що гранична схильність до споживання додаткового доходу є :

- а) дорівнює одиниці;
- б) більша від одиниці;
- в) між нулем і одиницею;
- г) дорівнює нулю.

3. Згідно з кейнсіанською функцією споживання, обсяг споживання визначають:

- а) використовуваний поточний дохід і процентна ставка;
- б) використовуваний поточний дохід;
- в) рівень заощаджень і процентна ставка;
- г) використовуваний поточний дохід і майбутній дохід.

4. Інвестиції – це:

- а) витрати на розширене виробництво, накопичення коштів виробництва та збільшення матеріальних запасів;
- б) потік коштів, що призводить до зменшення запасів матеріальних капітальних товарів;
- в) частина коштів, яка залишається у домогосподарств після здійснення видатків на споживання;

г) видатки домогосподарств, спрямовані на задоволення власних потреб.

5. Зі зростанням реальної процентної ставки обсяг інвестицій:

- а) збільшується, бо витрати на капітал зменшуються;
- б) зменшується, бо граничний продукт капіталу зменшується;
- в) зменшується, бо витрати на капітал збільшуються;
- г) збільшується, бо граничний продукт капіталу збільшується.

6. Між якими величинами є обернена залежність:

- а) інвестиційними видатками і ВВП;
- б) заощадженнями і використовуваним доходом;
- в) інвестиційними видатками і процентною ставкою;
- г) споживчими видатками і використовуваним доходом.

7. Якщо використовуваний дохід у країні збільшується, то у короткостроковому періоді:

- а) середні схильності до споживання і до заощадження не зміняться;
- б) середні схильності до споживання і до заощадження збільшаться;
- в) середня схильність до споживання зменшиться, а до заощадження збільшиться;
- г) середні схильності до споживання і до заощадження зменшаться.

8. Рецесійний розрив – це :

- а) величина, на яку повинен зрости сукупний попит (сукупні витрати) для того, щоб підвищити рівноважний рівень ВВП до неінфляційного рівня повної зайнятості.
- б) визначає динаміку інвестицій та заощаджень;
- в) зумовлює коливання фактичного обсягу виробництва навколо потенційного;

г) сукупні витрати.

9. Макроекономічна рівновага – це :

а) незаплановані інвестиції в товарно-матеріальні запаси;

б) пропорційність і збалансованість головних економічних параметрів;

в) подолання інфляційного розриву;

г) рівновага на індивідуальних та галузевих товарних ринках.

10. Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги має за основу таке припущення:

а) рівень цін не змінюється за умов неповної зайнятості;

б) обсяг споживання визначається лише номінальним доходом;

в) обсяг інвестицій залежить від величини амортизації;

г) заощадження є функцією ставки податків.

11. Зростання сукупних витрат у кейнсіанській моделі приведе до зрушення кривої сукупного попиту :

а) вправо на величину зростання сукупних витрат, помножену на значення мультиплікатора;

б) вправо на величину зростання сукупних витрат;

в) вліво на величину зростання сукупних витрат;

г) вліво на величину зростання сукупних витрат, помножену на значення мультиплікатора.

12. У кейнсіанській моделі загальної економічної рівноваги:

а) крива сукупної пропозиції завжди має від'ємний нахил;

б) завжди існує повна зайнятість;

в) у стані загальної рівноваги сума інвестицій, державних витрат та експорту повинна дорівнювати сумі заощаджень, податків та імпорту;

г) зростання пропозиції грошей не супроводжується зростанням реального НД.

13. За моделлю «кейнсіанського хреста» сукупна пропозиція визначається:

а) запланованими витратами;

б) фактичними витратами;

в) сполученими витратами;

г) інвестиційними витратами.

14. Згідно з теорією Дж. Кейнса, заощадження можуть перевищувати інвестиції, якщо:

а) рівень процентної ставки знижується;

б) протягом тривалого часу в економіці існує перевиробництво та безробіття;

в) рівень процентної ставки зростає;

г) усі відповіді правильні.

15. За узагальненою кейнсіанською моделлю, подвоєння автономного попиту вплине на рівень цін таким чином:

а) ціни зростуть більше ніж у два рази;

б) ціни зростуть менше ніж у два рази;

в) зростання цін не можна передбачити однозначно;

г) ціни зростуть удвічі.

Задачі

1. Якщо особистий дохід після сплати податків – 4000 грн., споживання – 3500 грн., урядові витрати – 1000 грн., а податкові

надходження – 800 грн., то чому дорівнюють національні заощадження?

2. Припустимо, що випуск $Y = 5000$ грн., функція споживання $C = 1000 + 0,3(Y - T)$, функція інвестицій $I = 1500 - 50r$, $T = 1000$ грн., $G = 1500$ грн.

1) Визначте рівноважний рівень споживання, інвестицій та ставки процента, величину при-ватних, суспільних та національних заощаджень.

2) Нехай в результаті технологічних нововведень збільшується попит на інвестиції і вони набувають вигляду $I = 2000 - 50r$. Яким є нові рівноважні значення споживання, інвестицій та ставки процента? Визначити також нові рівноважні значення приватних, суспільних та національних заощаджень.

3) Нехай попит на інвестиції задається вихідним рівнянням, а функція споживання змінюється $C = 1200 + 0,3(Y - T) - 50r$. Якими є нові значення споживання, інвестицій та процентної ставки, величин приватних, суспільних та національних заощаджень?

4) Порівняйте збільшення рівня попиту на інвестиції у випадку, коли споживання не залежить від ставки відсотка, і у випадку, коли залежить.

3. Нехай функція інвестицій $I = 1000 - 30r$, де r – реальна ставка процента. Номінальна ставка процента дорівнює 10%, темп інфляції складає 2%. Чому дорівнює величина інвестицій?

4. Якщо припустити, що графік функції споживання має такий же нахил, що й крива сукупних витрат, то на якому із графіків:

1) дохід при повній зайнятості дорівнює зрівноваженому доходу?

- 2) існує рецесійний розрив?
- 3) існує інфляційний розрив?
- 4) найнижча гранична схильність до споживання?
- 5) найнижчий рівень витрат у випадку відсутності доходів?
- 6) найнижчий мультиплікатор?

Тема 6. Механізм фіскальної політики держави

Базовий рівень. Основні поняття та терміни

Фіскальна політика (Fiscalpolicy) – це сукупність фінансових заходів держави по регулюванню доходів і витрат бюджету з метою вирішення соціально-економічних проблем розвитку країни

Цілі фіскальної політики:

- забезпечення фінансування економічної системи;
- забезпечення суспільства загальними благами (школи, дороги, охорона тощо);
- захист населення від негативних впливів виробничої діяльності;
- перерозподіл доходів (через оподаткування);
- стабілізація економіки в цілому.

Заходи держави по досягненню цілей:

- а) переконання (мало дієвий);
- б) штрафи та податки;
- в) перерозподіл доходів – підтримка бідних, страхування бідних і багатих, субсидії та інші допомоги малозабезпеченим;
- г) стабілізація економіки з метою недопущення банкрутства, безробіття, інфляції тощо.

Державний бюджет (publicbudget) – це головний вираз балансу доходів і витрат держави за рік (головний фінансовий план держави). Фактичний – відображає реальні витрати, надходження та дефіцити за певний період. Структурний – це той, що приймається парламентом як план. Циклічний – показує вплив ділового циклу на бюджет і вимірює зміни видатків, надходжень, дефіциту.

Доходи держбюджету ($\approx 90\%$) – доходи від оподаткування: прямі та непрямі податки, відрахування з фонду заробітної плати. Інші надходження: рентні платежі від видобування нафти, вугілля, газу, від продажу державних цінних паперів, від зовнішньоекономічної діяльності, позики у інших країн, від інвестування і т. ін.

Витрати держбюджету: культура, освіта, охорона здоров'я, громадський порядок, безпека, соціальна допомога, інвестування, кредитування, розрахунки по боргах держави, допомога різним галузям, витрати на формування державних резервів.

Якщо витратна частина держбюджету перевищує доходну або є недоотримання по запланованих доходних статтях, виникає дефіцит. Дефіцит в 2–3 % ВВП – вважається допустимим.

Податки (taxes) – обов'язкові та першочергові платежі державі. Об'єкти – те, що оподатковується – база нарахування податків. Одиниця оподаткування – одиниця виміру (фізичного чи грошового) об'єкта оподаткування.

Гранична податкова ставка – обраховується як відношення приросту податкових надходжень до приросту доходу: За своєю формою податки бувають прямі та непрямі:

Прямі – що вилучаються безпосередньо з власників майна та отримувачів доходів (податок на прибуток підприємств, на доходи фізичних осіб, плата за землю, податок з власників транспортних засобів, податок на нерухоме майно, податок на промисел).

Непрямі – сплачуються опосередковано, вилучаються у сфері реалізації або споживання товарів і послуг (ПДВ, мито, акцизи).

За економічним змістом:

- податки на доходи – сплачуються при отриманні доходів;
- на споживання – сплачуються при використанні доходів;
- на рухоме та нерухоме майно – сплачуються власниками.

За формою надходження:

- *центральні* – вилучаються центральним урядом на підставі державного законодавства і акумулюються у державному бюджеті;
- *місцеві* – вилучаються місцевими органами влади на відповідній території і спрямовуються у місцевий бюджет. Це – комунальний податок, податок з реклами, готельний збір, ринковий збір, за паркування авто, за використання місцевої символіки, за проведення місцевих аукціонів, концертів, лотерей.

Податкова система – сукупність встановлених в країні податків і платежів та механізми їх стягнення.

Функції податків:

- *фіскальна* – показує обов'язки платника перед державою, пов'язана із формуванням державного бюджету;
- *економічна* – використання податків для впливу на економіку, показує обов'язки держави по відношенню до платників;

– *розподільча* – перерозподіл ВВП між державою, юридичними, фізичними особами.

Принципи оподаткування:

- ❖ обов'язковість;
- ❖ справедливість;
- ❖ доступність;
- ❖ визначеність.

Залежність між податковими надходженнями і ставками оподаткування показав Лаффер (рис. 7.1) – прихильник економіки пропозиції. За його твердженням нижчі податкові ставки сумісні з попередніми і навіть більшими податковими надходженнями до бюджету країни.

Рис 7.1 Види фіскальної політики

При ставці податку в 50 %, за дослідженнями Лаффера бюджет отримує максимальні надходження. Цей метод використав у свій час Рональд Рейган, будучи президентом США.

➤ *Дискреційна фіскальна політика* – свідоме маніпулювання доходами та витратами держбюджету з боку виконавчої і

законодавчої влади з метою впливу на загальні обсяги виробництва, інфляцію та безробіття.

➤ *Недискреційна фіскальна політика* – автоматична фіскальна політика, при якій бюджетний дефіцит та бюджетний надлишок виникають автоматично, внаслідок дії автоматичних стабілізаторів економіки. Такими стабілізаторами в економіці є прогресивна податкова система і трансфертні платежі.

Цікавий факт

Європейська комісія виокремила три групи країн за показником S_2 : до 2% ВВП – низький ризик, вище 2 % – середній ризик, понад 6 % – високий ризик. За оцінками Комісії, лише одна країна ЄС має високий рівень ризикустійкості державних фінансів у довгостроковому періоді – Словенія – 6,8 %ВВП (за рахунок стрімкого збільшення бюджетних витрат, пов'язаних ізстарінням населення країни). Половина держав ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Чехія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Румунія, Словаччина, Фінляндія, Швеція, Великобританія) мають середній рівень ризику. Найнижчий рівень ризику у довгостроковому періоді зафіксовано у Литві (-0,9%), Хорватії (-0,8), Іспанії (0,1), Франції (0,6), Естонії і Португалії (0,7% ВВП).

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення фіскальній політиці.
2. Що таке державний бюджет ? І які є його різновиди?

3. Внаслідок чого виникає дефіцит? Який дефіцит вважається допустимим?
4. Наведіть приклади прямих і непрямих податків.
6. Які є функції податків?
7. Охарактеризуйте основні різновиди фіскальної політики.

Тестові завдання

1. Фіскальна політика це:
 - а) політика уряду, яка стосується регулювання соціальної сфери;
 - б) політика спрямована на покращення оподаткування зовнішньо - економічної діяльності;
 - в) політика уряду, яка стосується обсягів урядових закупок, трансфертних платежів і податків;
 - г) сукупність заходів держави у сфері місцевих фінансів.
2. Інструментами фіскальної політики є :
 - а) податки, видатки і державний кредит;
 - б) державний і місцевий бюджет;
 - в) податки і внутрішні позички;
 - г) суспільні і приватні блага.
3. Економісти виділяють такі види фіскальної політики:
 - а) податкову і видаткову;
 - б) дискреційну і автоматичну;
 - в) економічну і ефективну;
 - г) місцеву і державну.
4. Меркантилісти основну увагу приділяли регулюванню таких операцій:

- а) бартерних;
- б) банківських;
- в) експортно – імпортних;
- г) валютних.

5. Ціною суспільних благ є:

- а) державний борг;
- б) бюджет;
- в) видатки;
- г) податки.

6. Одним із засобів реалізації політики суспільного добробуту є:

- а) державні фінанси;
- б) місцеві фінанси;
- в) соціальна політика;
- г) бюджетна політика.

7. Основний компонент системної конструкції державних доходів:

- а) податки;
- б) збори;
- в) позики;
- г) спонсорські і благодійні внески.

8. Згідно традиційної класифікації податків до непрямих податків відносять:

- а) податок на особистий дохід;
- б) податки на фондовий капітал;
- в) податки на прибутки державних підприємств;
- г) податки на прибутки корпорацій.

9. Згідно традиційної класифікації податків до прямих податків відносять:

- а) податки на грошові затрати;
- б) податки на власність;
- в) податки на підакцизні товари і послуги;
- г) податки на імпорт.

10. Фінансова практика виявила позитивні й негативні наслідки боргового фінансування державних потреб через механізм:

- а) державного бюджету;
- б) державного кредиту;
- в) державних фінансів;
- г) державних фондів.

11. Підвищення рівня цін з метою перекладання податків:

- а) зумовлює скорочення пропозиції;
- б) зумовлює скорочення попиту;
- в) зумовлює збільшення попиту;
- г) зумовлює збільшення пропозиції.

12. Державний кредит характеризується:

- а) суспільним призначенням потреб;
- б) індивідуальним призначенням потреб;
- в) суспільним призначенням доходів;
- г) індивідуальним призначенням доходів.

13. Сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку це:

- а) грошово-кредитна політика;
- б) бюджетна політика;

- в) податкова політика;
- г) фінансова політика.

14. В кінцевому підсумку бюджетна і фінансова політика повинна мати головну мету:

- а) збільшення обсягів ВВП;
- б) підвищення економічного зростання;
- в) підвищення добробуту народу;
- г) збільшення обсягів виробництва.

15. Покриття дефіциту бюджету за рахунок емісії грошей є сприянням:

- а) інфляції;
- б) економічного зростання;
- в) зменшення бюджетного дефіциту;
- г) зменшення державного боргу.

16. Вилучення з обігу вільних готівкових коштів сприятиме:

- а) нестабільності грошової одиниці;
- б) стабільності грошової одиниці;
- в) інфляції;
- г) дефляції.

17. Підвищення рівня цін з метою перекладання податків:

- а) скорочення пропозиції;
- б) скорочення попиту;
- в) збільшення попиту;
- г) збільшення пропозиції.

18. Державний кредит характеризується:

- а) суспільним призначенням потреб;

- б) індивідуальним призначенням потреб;
- в) суспільним призначенням доходів;
- г) індивідуальним призначенням доходів.

Задачі

1. На яку суму потрібно знизити чисті податки, щоб збільшити ВВП на 60 млн. грн. за умов, коли гранична схильність до споживання – 0,8, а граничний коефіцієнт податків – 0,2? Що є менш затратним для державного бюджету зниження чистих податків чи збільшення державних закупок при потребі збільшити ВВП на 60 млн. грн. за умови, коли ГСС = 0,8, а ГКП = 0,2. Пояснити та доповнити розрахунками.

2. Уряд збільшив державні закупки і податки водночас на 50 млн. грн. Розрахувати на яку величину змінився ВВП, якщо гранична схильність до заощаджень – 0,2, а граничний коефіцієнт податків – 0,25. Що спричинило б більший ефект – збільшення державних закупок чи зменшення чистих податків на однакову величину (50 млн. грн)? Пояснити.

3. Внаслідок падіння виробництва реальний ВВП зменшився на 500 млн. грн, гранична схильність до споживання – 0,75, а граничний коефіцієнт податків – 0,2. На яку суму потрібно збільшити державні закупки або знизити чисті податки, щоб повністю нейтралізувати падіння виробництва і забезпечити зростання ВВП на 75 млрд. грн.?

Що є менш затратним для бюджету? Чому?

4. Держава прийняла рішення збільшити податок на 100 млн. грн. Гранична схильність до заощаджень – 0,25, а граничний

коефіцієнт податків – 0,24. На яку величину уряд повинен збільшити державні закупки, щоб у короткостроковому періоді реальний ВВП не змінився? Збільшився на 10 млн. грн.?

5.Безподатковий дохід збільшився на 200 млнгрн; гранична схильність до споживання – 0,75; граничний коефіцієнт податків – 0,2. Із кожної гривні споживчих витрат на покупку імпортованих товарів витрачається 0,24 грн. Розрахувати мультиплікатор витрат для відкритої економіки.

Державні закупки зросли на 1274 млнгрн, а чисті податки – на 1075 млн. грн. Розрахувати приріст ВВП для закритої та відкритої економіки. Пояснити різницю.

Тема 7. Грошовий ринок. Попит, пропозиція та рівновага на грошовому ринку

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Гроші – це особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів.

Платіжні засоби випускаються центральним (емісійним) та комерційними (депозитними) банками.

У сучасній ринковій економіці гроші представлені двома видами: символічними (декретними) та кредитними (депозитними).

Символічні (декретні) гроші – номінальні знаки вартості, що мають примусовий курс. Це засоби обміну, що являють собою боргові зобов'язання держави і не мають власної вартості (цінності).

Вартість таких грошей (готівкових) визначається їхньою здатністю обмінюватися на товари та послуги.

Кредитними, або депозитними, називаються гроші, рух яких здійснюється шляхом перерахунків у кредитних установах (безготівкові гроші). Тобто, це засоби обміну, які являють собою боргові зобов'язання депозитних установ. Як і декретні гроші, вони не мають внутрішньої вартості (цінності). Вартість депозитних грошей визначається їхньою купівельною спроможністю.

Основні функції грошей:

- ❖ *міра вартості* (являючи собою еквівалентну вартість, гроші тим самим вимірюють вартість усіх товарів в обміні. Здійснення функції міри вартості виявляється у ціні як грошовому вираженні вартості товару).
- ❖ *засіб обігу* (вона пов'язана з тим, що безпосередній обмін товарів переріс у товарно-грошовий обіг. У цьому процесі гроші відіграють роль посередника в обміні двох товарів: товар–гроші–товар).
- ❖ *засіб нагромадження і заощадження* (пов'язана з двома попередніми функціями. Щоб товаровиробникові купити потрібний товар, треба мати певну суму грошей).
- ❖ *засіб платежу* (полягає в тому, що вони стають засобом відкладених платежів, які повинні здійснитися у майбутньому, при сплаті боргових зобов'язань, коли товари продаються в кредит, при виплаті заробітної плати, податків, оплати житла та ін.).
- ❖ *функція світових грошей* (цю функцію породжують взаємодія національного і світового ринку, міжнародна торгівля. Світові гроші

функціонують як загальний міжнародний платіжний і купівельний засіб, як загальне втілення суспільного багатства).

Грошові агрегати — види грошей та грошових засобів, які відрізняються один від одного своєю ліквідністю, тобто можливістю швидкого перетворення в готівку, показники структури грошової маси.

Залежно від зниження ступеня ліквідності фінансові активигрупують у різні грошові агрегати M_0 , M_1 , M_2 та M_3 . Відповідно до методологічних правил НБУ виділяють грошові агрегати різного складу:

- M_0 включає готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями.
- M_1 грошовий агрегат M_0 та переказні депозити в національній валюті.
- M_2 грошовий агрегат M_1 та переказні депозити в іноземній валюті й інші депозити.
- M_3 (грошова маса) – грошовий агрегат M_2 та цінні папери, крім акцій.

Пропозиція грошей є процесом створення додаткових платіжних коштів, які надходять до каналів готівкового і безготівкового обігу.

Пропозицію грошей (M_S) як економічний показник становлять готівка (C) поза банківською системою і депозити (D) в банках, які економічні агенти за потреби можуть використати для операцій.

$$M_S = C + D \quad (7.1)$$

Механізмом пропозиції грошей є їх *емісія*. Основними *емітентами* виступають:

- 1) центральний банк країни, якому належить монопольне право випуску в обіг банківських білетів;
- 2) державна скарбниця (казначейство), що емітує в основному монети і дрібнокупюрні паперово-грошові знаки;
- 3) комерційні банки, які здійснюють депозитно-чекову емісію в безготівковій формі шляхом відкриття і збільшення поточних рахунків.

Попит на гроші – це така кількість ліквідних активів, яка потрібна в певний час як засіб обігу, платежів та заощаджень (нагромадження) купівельної спроможності.

$$M \times V = P \times Y, \quad (7.2)$$

де M – кількість грошей в обігу;

V – швидкість обігу грошей;

P – рівень цін;

Y – обсяг випуску у реакційному випуску.

Загальний попит на гроші M_d (рис.7.1) зсуває по горизонтальній осі криву попиту на гроші з боку активів на величину, яка дорівнює попиту на гроші для операцій.

Ринок грошей, як будь-який ринок, залежить від попиту і пропозиції. Між ними завжди є певне співвідношення. Найбільш бажаною на цьому ринку є рівновага між попитом гроші та їх пропозицією M_s . Тобто, рівновага настає тоді, коли:

$$M_d = M_s \quad (7.3)$$

Рівновагу на грошовому ринку можна зобразити у вигляді графічної моделі.

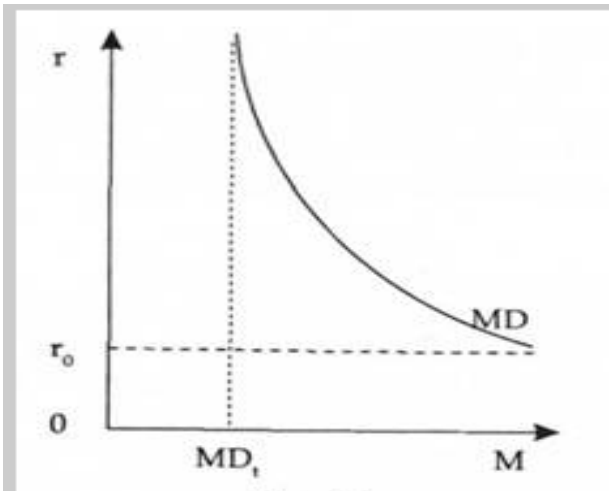

Рис.7.1. Попит на гроші.

З позиції кейнсіанського підходу до попиту і пропозиції грошей та їх взаємозв'язку з нормою відсотка остання є величиною екзогенною. З урахуванням цього, графічну модель взаємодії попиту і пропозиції грошей можна подати у такому вигляді (рис.7.2).

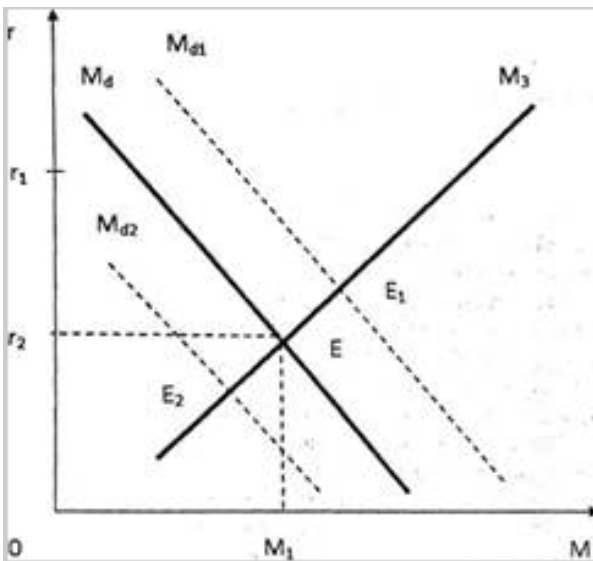

Рис.7.2. Взаємодія попиту і пропозиції

Цікавийфакт

1. «Копійка» бере свої витоки з часів правління Івана Грозного. Саме він наказав карбувати «гроші копійні» зі своїм зображенням.

2. У різні часи у вигляді грошей використовувалися різні предмети, які представляли цінність для людей тієї чи іншої епохи. Це були і плитки чаю, і какао-боби, і сушена риба, і добриво, і камені.
3. Грошима, виготовленими з пластику, сьогодні користуються жителі Австралії та деяких країн Південної півкулі Землі.
4. Найважча золота монета була випущена в Китаї. Її вага складала 5 кілограмів.
5. Найважча срібна монета була випущена в Росії в 1999 році. Її вага – 3 кілограми.
6. У Канаді було випущено 25 000 унікальних монет, на одній стороні яких зображені динозаври. У темряві світився їх скелет. На жаль, в обіг такі гроші не потрапили.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення грошам.
2. Які види грошей визнаєте?
3. Що таке пропозиція грошей?
4. Поясніть суть терміну «попит на гроші».
5. Розкрийте суть поняття «рівновага на грошовому ринку».

Тестові завдання

1. Грошовий попит складається з таких елементів:
 - а) попит на гроші як пасиви;
 - б) попит на гроші для угод;
 - в) попит на гроші як активи.
 - г) попит на гроші для капіталу

2. За видами інструментів грошовий ринок поділяється на ринок:

а) цінних паперів; позикових капіталів, валютний ринок

б) короткострокових позик;

в) короткострокових фінансових активів;

г) середньо- і довгострокових позик.

3. Грошова база – це:

а) кількість номінальних грошей в обігу;

б) окремі сукупності грошових активів, які різняться між собою рівнем ліквідності;

в) гроші високої ефективності, за зміни яких мультиплікативно змінюється грошова маса.

г) забезпечують зростання грошових агрегатів і кредитування економіки

4. За інституційними ознаками грошовий ринок поділяється на:

а) фондовий ринок; ринок банківських кредитів

б) міжбанківський ринок;

в) ринок капіталів;

г) товарний ринок; ринок грошей

5. За економічним призначенням та ліквідністю фінансових активів грошовий ринок поділяється на ринок:

а) ринок грошей;

б) ринок капіталів;

в) короткострокових фінансових активів;

г) середньо- і довгострокових позик.

6. Визначальними чинниками впливу на попит на гроші є:

а) ставка обов'язкових резервів;

б)рівень цін;

в)рівень реальних доходів;

г)норма відсотка.

7. В результаті дії грошово-кредитного мультиплікатора:

а)збільшується загальна маса грошей в обороті;

б)збільшується агрегат M0;

в)збільшується грошова база.

г)збільшуються депозити в банківських установах;

8. В поповненні маси грошей в обороті беруть участь:

а)Національний банк;

б)НБУ, комерційні банки, Міністерство фінансів;

в)комерційні банки, небанківські фінансово-кредитні установи;

г)НБУ, комерційні банки;

9. Що таке рівноважна ставка процента:

а)ставка процента, яка складається на ринку при масі грошей в обороті на рівні агрегату M2;

б)ставка процента, яка складається на ринку, коли маса грошей в обороті дорівнює сумі коштів, яку хочуть мати в своєму розпорядженні економічні суб'єкти;

в)ставка процента, яка складається на ринку за умови, що пропозиція грошей співпадає з попитом на гроші.

г)кількість номінальних грошей в обігу

10. Як впливає підвищення рівня процентної ставки на загальну масу грошей в обігу:

а)маса грошей збільшиться;

б)маса грошей зменшиться;

в) маса грошей не зміниться.

г) маса грошей зросте в майбутньому

11. Пропозиція грошей на макrorівні дорівнює:

а) агрегату M_2 ;

б) агрегату M_1 ;

в) загальній масі грошей в обороті та агрегату M_1 ;

г) грошовій базі.

12. Як співвідносяться між собою ринок грошей і грошовий ринок:

а) грошовий ринок є складовою частиною ринку грошей;

б) ринок грошей є складовою частиною грошового ринку;

в) ці два ринки функціонують відокремлено і паралельно;

г) це дві назви одного і того ж ринку – фінансового.

13. Що є об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку:

а) гроші як гроші;

б) гроші як капітал;

в) гроші як гроші і як капітал;

г) кредит.

14. Які фактори впливають на попит на гроші?

а) зміна обсягів номінального ВВП, зміна депозитного відсотку та доходності цінних паперів;

б) зміна розмірів поточної каси, номінального ВВП та цін на товари та послуги;

в) зміна депозитного відсотку

г) зміна цін, рівноважної ставки відсотка, поточної каси.

15. Грошова база включає в себе:

а) металеві й паперові готівкові гроші та поточні вклади;

- б) металеві й паперові готівкові гроші та строкові вклади;
- в) готівка поза банками, готівка в касах банків та всі банківські депозити;
- г) вся готівка (поза банками і в касах банків) та кошти на рахунках комерційних банків в НБУ.

16. Грошовий ринок – це:

- а) ринок, де продаються і купуються гроші, цінні папери;
- б) ринок, де продаються і купуються цінні папери;
- в) ринок, де продаються і купуються будь-які фінансові інструменти;
- г) банківський ринок.

17. Рівновага на грошовому ринку настає, коли:

- а) всі відсоткові ставки рівновеликі;
- б) облікова ставка і облігаційний процент рівновеликі;
- в) попит дорівнює пропозиції;
- г) економічні суб'єкти хочуть мати в своєму розпорядженні стільки грошей, скільки пропонується на грошовому ринку.

18. Визначте, як співвідносяться між собою грошовий оборот і грошовий обіг:

- а) грошовий обіг це частина грошового обороту, що обслуговується готівковими грошами;
- б) грошовий обіг це частина грошового обороту, що обслуговує реалізацію матеріальних цінностей та послуг (продуктів та ресурсів);
- в) це два різних явища, які не співвідносяться між собою;
- г) це два тотожних між собою явища.

19. Грошова база складається з:

- а) різниці готівки в обігу і готівки в резервах комерційних банків;

- б)обсягу готівки і депозитів;
- в)суми готівки в обігу, готівки в сейфах і резервів комерційних банків, що є на рахунку в ЦБ.
- г)металеві й паперові готівкові гроші та строкові вклади

20. Ціна грошей на грошовому ринку – це:

- а)плата, яку сплачує позичальник за користування грошима;
- б)кількість товарів, які можна придбати за одну грошову одиницю;
- в)процент;
- г)різниця між ставками позичкового і депозитного процента.

Задачі

1. Грошові агрегати рівні $M_0 = 150$ млрд. грн., $M_1 = 400$ млрд. грн., $M_2 = 450$ млрд. грн. Розрахуйте швидкість обороту грошей, що зберігаються на розрахунковому рахунку.

2. Величина готівки складає 210 млн. грн., поточних вкладів – 400 млрд. грн., ощадних вкладів – 290 млрд. грн., строкових вкладів – 350 млрд. грн. Чому будуть дорівнювати грошові агрегати M_0 , M_1 та M_2 .

3. Попит на ринку грошей описується рівнянням $QD = 145 - 4P$, а пропозиція грошей – 25 млн. грошових одиниць.

Визначити: 1) норму банківського відсотка; 2) що відбудеться на ринку грошей, якщо центральний банк здійснить емісію в розмірі 5 млн грошових одиниць.

3. Грошова маса на початку року дорівнювала 25 млн грошових одиниць. Центральний банк здійснив емісію в розмірі 4

млн грошових одиниць. Чому дорівнює сумарна вартість проданих товарів і послуг за рік, якщо швидкість обігу грошей дорівнює 6?

Тема 8. Банківська система

Базовий рівень. Основні поняття та терміни

Під терміном «банк» розуміють установу, яка створена для залучення грошових коштів і розміщення їх від свого імені на умовах поверненості, платності і терміновості.

Банківська система– організаційна сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в цілком визначений історичний період.

Залежно від впорядкованості банків, відповідно до діючого банківського законодавства розрізняють два основних типи побудови банківської системи:

- однорівнева банківська система;
- дворівнева банківська система.

Однорівнева банківська система передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій. *Дворівнева банківська система*, яка характерна для країн з ринковою економікою, складається з двох рівнів.

Верхній рівень– центральні (емісійні) банки, які є банками в повному значенні цього слова лише для двох категорій клієнтів: банківських інститутів та урядових структур.

Нижній рівень– комерційні банки, клієнтами яких є підприємства, організації, населення.

Центральним банкам, або банкам першого рівня, притаманні функції резервної системи:

- 1) емісія кредитних грошей і контроль за грошовим обігом у країні, кредитно-розрахункове обслуговування інших кредитних інститутів, тобто виконання ролі «банку банків»;
- 2) кредитно-розрахункове обслуговування держави;
- 3) реалізація грошово-кредитної політики і регулювання на цій основі економічних процесів.

Функції банківської системи:

1) *Трансформаційна*—зумовлена посередницькою місією банків. Мобілізуючи вільні кошти і передаючи їх різним суб'єктам, банки мають можливість їх трансформувати (змінювати) на різні строки, розміри, що зменшує фінансові ризики.

2) *Функція створення грошей* і регулювання грошової маси;

3) *Функція забезпечення сталості банків та грошового ринку (стабілізаційна)*, яка проявляється:

- у прийнятті ряду законів та інших нормативних актів, що регулюють діяльність усіх ланок банківської системи;
- у створенні дійового механізму державного контролю і нагляду за дотриманням цих законів та за діяльністю банків узагалі.

Державне регулювання ринку грошей здійснює центральний банк за допомогою грошово-кредитної політики. *Грошово-кредитна політика* впливає на обсяг і структуру виробництва, загальний рівень цін, інвестицій та зайнятості, на стан зовнішньоекономічної рівноваги, змінюючи пропозицію грошей в економіці.

Цілігрошово-кредитної політики можна розділити на кінцеві (економічне зростання, повна зайнятість, стабільність цін, життєздатний платіжний баланс) та проміжні (процентна ставка, грошова маса, валютний курс).

Розглянемо *варіанти грошово-кредитної політики*:

❖ *Гнучка грошово-кредитна політика* – політика центрального банку, за якої проміжною ціллю є фіксація або підтримка процентних ставок на певному рівні. Пропозиція грошей у моделі грошового ринку в цьому випадку характеризується горизонтальною кривою. За гнучкої грошово-кредитної політики підвищення попиту на гроші супроводжується зростанням пропозиції грошей.

❖ *Жорстка грошово-кредитна політика* спрямована на фіксацію або підтримку стабільного обсягу грошової маси в економіці. У моделі грошового ринку їй відповідає вертикальна крива пропозиції грошей. За жорсткої грошово-кредитної політики зростання попиту на гроші призводить до зростання процентної ставки, а зниження попиту на гроші спричиняє падіння процентної ставки.

❖ *Проміжному типові грошово-кредитної політики* відповідає нахилена крива пропозиції грошей: при зміні попиту на гроші пропозиція грошей змінюється, але в обсязі, недостатньому для підтримки процентних ставок на фіксованому рівні. Тобто зростання попиту на гроші супроводжується зростанням і пропозиції грошей, і ставки процента.

❖ *Політика, спрямована на обмеження пропозиції грошей* для зниження сукупних витрат і стримування інфляційного тиску в економіці, має назву стримувальної політики, або політики дорогих

грошей. *Стимулювальна*, або політика дешевих грошей – це політика, спрямована на збільшення пропозиції грошей для стимулювання сукупних витрат і зайнятості.

Альтернативним правилом грошово-кредитної політики є підтримка стабільного рівня цін – регулювання кількості грошей в обігу.

Інструменти грошово-кредитної політики

До *прямих інструментів грошово-кредитної політики* належать: ліміти кредитування для окремих банків; пряме регулювання процентної ставки; ліміти на обсяг чи вартість кредитів, що надаються окремим галузям. До *непрямих інструментів регулювання пропозиції грошей* належать: операції на відкритому ринку цінних паперів; зміна облікової процентної ставки; зміна вимог до рівня обов'язкових резервів депозитних інститутів.

Операції на відкритому ринку – це купівля центральним банком державних цінних паперів на фінансових ринках і продаж їх комерційним банкам, фірмам та населенню, спрямовані на зміну розміру або структури резервів комерційних банків і, таким чином, на регулювання пропозиції грошей

Передатний механізм грошово-кредитної політики

Канали, через які зміни в пропозиції грошей впливають на реальний сектор економіки, мають назву передатного механізму грошово-кредитної політики.

В кейнсіанській моделі механізм грошової трансмісії діє через прийняття підприємницьких рішень щодо інвестиційних витрат, а основною ланкою передатного механізму є вплив процентних ставок

на планові інвестиції. Зростання пропозиції грошей (М) зменшує процентні ставки (і), знижуючи тим самим вартість капіталу і впливаючи таким чином на підвищення рівня інвестиційних видатків (І). Оскільки економіка не перебуває в умовах повної зайнятості ресурсів, зростає реальний обсяг виробництва (Y) при незмінних цінах. Схематично традиційний *кейнсіанський передатний механізм* виглядає таким чином:

$$\uparrow \mathbf{M} \rightarrow \downarrow \mathbf{i} \rightarrow \uparrow \mathbf{I} \rightarrow \uparrow \mathbf{Y} \quad (8.1)$$

Монетаристський передатний механізм містить інші засоби впливу грошово-кредитної політики на зміну рівня економічної активності. Згідно з цим підходом, зростання пропозиції грошей (М) безпосередньо підвищує сукупний попит (AD) і таким чином впливає на зростання номінального обсягу виробництва (Y*P). Оскільки економіка перебуває в умовах повної зайнятості ресурсів (Y=Y*), зростання номінального обсягу виробництва відбувається за рахунок підвищення рівня цін (P). Схематично монетаристський передатний механізм може бути відтворений таким чином:

$$\downarrow \mathbf{M} \rightarrow \uparrow \mathbf{AD} \rightarrow \uparrow \mathbf{PY} \rightarrow \uparrow \mathbf{P} \quad (8.2)$$

Сучасне розуміння механізму грошової трансмісії містить широкий діапазон *каналів впливу* грошово-кредитної політики на економічну систему. Найважливіші з них: ефект процентних ставок, ефект валютного курсу, ефект багатства.

❖ *Ефект процентних ставок.* Зміна процентних ставок впливає на всі планові компоненти витрат, як інвестиційні, так і неінвестиційні. Збільшення цих витрат призводить до підвищення інвестиційного та споживчого попиту;

❖ *Ефект валютного курсу.* Зміна пропозиції грошей (M) і короткострокових процентних ставок (i) впливають на динаміку обмінного курсу національної валюти (E). В результаті цього відбувається падіння валютного курсу національних грошей.

❖ *Ефект багатства.* Зменшення ставки процента (i) збільшує курсову вартість цінних паперів (P_s).

В кінцевому підсумку зростання споживчого та інвестиційного попиту призводить до зростання реального обсягу виробництва.

Цікавий факт

Сьогодні кредитною карткою нікого не здивуєш. Але колись покупці зобов'язані були розплачуватися тільки готівкою. В цікаві факти про економіку потрапила історія американця Френка Макнамари. За легендою він зайшов пообідати в ресторан, а гаманець забув удома, але потрібно було обов'язково розплатитися за обід, причому тільки готівкою. Було це на початку ХХ століття, і в той час універсальної кредитки ще не існувало. Довелося громадянину Макнамара посилати за дружиною. Після цієї неприємної ситуації він разом з друзями організував фірму «Diners Club International» – першу компанію-посередника в кредитуванні.

Звичайно, відразу люди поставилися з підозрою до такого новаторства, але в 50-ті роки почалася інфляція, і американці міцно підсіли на «життя в борг». Поступово з США ця традиція поширилася в інші країни.

Питання для самоперевірки

1. Що називається банком? Банківською системою?
2. Назвіть функції банківської системи?
3. Що таке грошово-кредитна політика і які типи Г-КП ви знаєте?
4. Які є інструменти грошово-кредитної політики?
5. Що являє собою передатний механізм ГКП згідно до
 - а) кейнсіанського погляду;
 - б) монетаристського погляду?

Тестові завдання

1. Банківська система – це:
 - а) складова кредитної системи;
 - б) складова бюджетної системи;
 - в) складова податкової системи;
 - г) складова судової системи.
2. Головні цілі банківської системи полягають у наступному:
 - а) одержання прибутку;
 - б) забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності;
 - в) забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків;
 - г) вірні відповіді відсутні.
3. Банківська система виконує наступні функції:
 - а) трансформаційну, захисну, інформаційну;
 - б) захисну, інформаційну, емісійну;
 - в) трансформаційну, емісійну, стабілізаційну.

4. Банківська система не взаємодіє з такими системними структурами:

- а) бюджетна система;
- б) податкова система;
- в) валютна система;
- г) торговельна система;
- д) вірна відповідь відсутня.

5. Що з переліченого є специфічними рисами банківської системи:

- а) поєднання однотипних елементів, які підпорядковуються однаковим цілям;
- б) закритість системи;
- в) динамічність системи;
- г) саморегуляція системи;

6. Які з наведених факторів впливають на організаційну структуру та правове регулювання банківської системи:

- а) загальний економічний розвиток країни, рівень розвитку товарно-грошових відносин;
- б) загальний економічний розвиток країни, конкуренція у банківському середовищі;
- в) рівень розвитку товарно-грошових відносин, зміни в податковому законодавстві.

7. Назвіть принципи побудови банківської системи:

- а) принцип взаємодовіри, принцип сегментування;
- б) принцип безризиковості, принцип універсальності;
- в) принцип сегментування, принцип універсальності.

8. Серед функцій банківської системи можна назвати наступні:

- а) емісія грошей, кредитування, акумуляція вільних грошових коштів;
- б) трансформаційна, фіскальна, емісія національних грошових знаків;
- в) трансформаційна, забезпечення стабільності банківської діяльності, створення грошей;
- г) видача кредитів, облік векселів, купівля-продаж цінних паперів, грошові доручення.

9. До небанківських фінансових посередників перш за все належать:

- а) договірні та інвестиційні фінансово-кредитні установи;
- б) комерційні банки;
- в) фондові біржі та ринок цінних паперів.

10. Різновид інвестиційних фінансово-кредитних установ, що випускають і продають власні цінні папери – це:

- а) інвестиційні фонди;
- б) фінансові компанії;
- в) факторингові компанії;
- г) кредитні спілки.

11. Тимчасові банківські об'єднання, що виникли на договірній основі для спільної реалізації кредитних, гарантійних та інших банківських операцій та послуг – це:

- а) холдінгові компанії;
- б) кредитні спілки;
- в) банківський картель;
- г) консорціуми.

12. Різновид фінансово-кредитних установ, що купують дебіторську заборгованість клієнтів, пов'язану з постачанням товарів або наданням послуг – це:

- а) лізингові компанії;
- б) інвестиційні компанії;
- в) факторингові компанії;
- г) кредитні спілки.

Задачі

1. Комерційний банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 8000 шт. номінальною вартістю 20 грн., привілейованих акцій загальною кількістю 200 шт. номіналом 20 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1500 звичайних акцій були продані за ціною 24 грн. за одну акцію, 80 привілейованих акцій були продані за ціною 30 грн. за акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

2. Статутний капітал банку на 01.09. 2010 року становив 270 млн. грн., прибуток попередніх років – 10 млн. грн., прибуток поточного року - 2 млн. грн., сума недосформованих резервів під можливі втрати від активних операцій - 0,5 млн. грн.

У лютому 2008 року банком залучені кошти на умовах субординованого боргу в сумі 7 млн. грн.. терміном до 01.02.2013 року. Визначити суму субординованого боргу, що включалася до розрахунку капіталу банку та розмір регулятивного капіталу банку на 01.09.2010 року. Чи відповідає цей розмір нормативним вимогам НБУ?

3. Банк нараховує складні проценти за номінальною ставкою 16 % річних. Визначити діючу ставку складних процентів, якщо складні проценти нараховуються щомісячно, щоквартально і за півріччя.

Тема 9. Макроекономічна рівновага на товарному і грошовому ринку: модель IS-LM для закритої економіки
Базовий рівень. Основні поняття та терміни

Крива IS відбиває взаємозв'язок між процентною ставкою і рівнем доходу, який виникає при рівновазі на товарному ринку.

Відомо, що процентна ставка являє собою витрати, що виникають при отриманні кредиту для фінансування інвестицій. За інших рівних умов, чим вища ставка процента (r), тим нижчий рівень планових інвестицій (I). Таку залежність відтворює *графік інвестиційної функції*. Зменшення інвестиційних видатків скорочує заплановані сукупні витрати (E) в економіці і зсуває графік планових витрат донизу, що, в свою чергу, скорочує рівноважний рівень доходу (Y). Ця залежність показана на графіку *«кейнсіанського хреста»*.

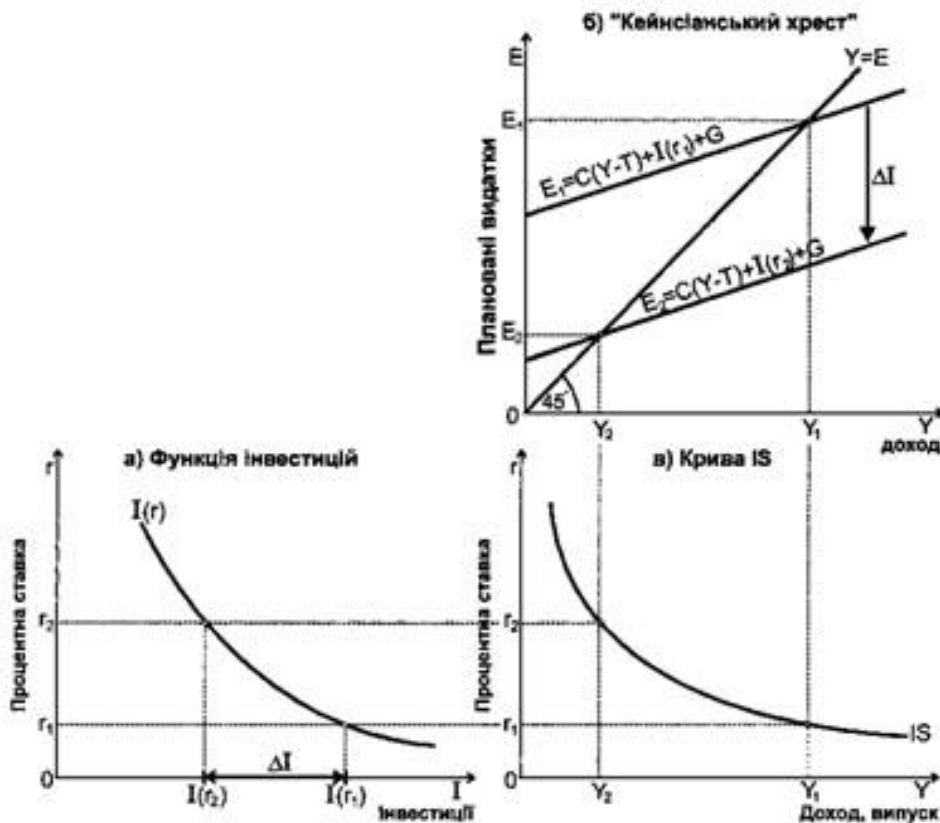

Рис.9.1. Побудова кривої IS.

Таким чином, крива IS - це графічна інтерпретація залежності між процентною ставкою і рівнем доходу, яка з'являється в результаті взаємодії функції інвестицій і «кейнсіанського хреста».

Зв'язок між процентною ставкою і рівнем доходу виникає і на ринку позичкових коштів. Як відомо, ринок позичкових коштів можна розглянути за допомогою основної макроекономічної тотожності для закритої економіки, що записана у вигляді такого рівняння:

$$Y - C(Y-T) - G = I(r), \text{ за умови, що } S = I \quad (9.1)$$

Ліва сторона рівняння описує національні заощадження (S), які являють собою пропозицію позичкових коштів. Права сторона - це інвестиції (I), які формують попит на позичкові кошти.

Крива LM виводиться на основі моделі грошового ринку і відображує співвідношення між рівнем доходу і процентною ставкою, яке виникає при рівновазі на ринку грошових коштів.

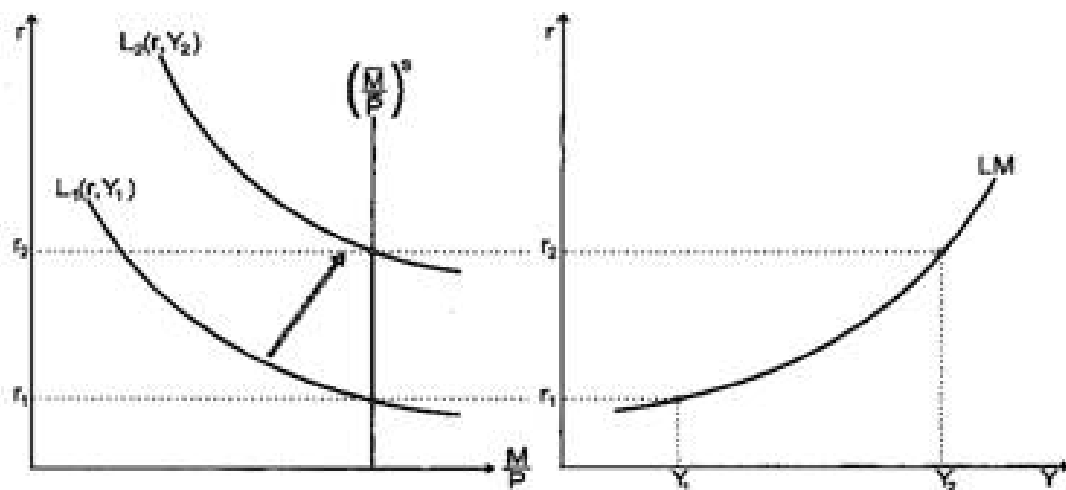

Рис.9.2. Побудова кривої LM.

Рівняння кількісної теорії грошей:

$$MV(r)=PY. \quad (9.2)$$

Крива LM відображає такий зв'язок процентної ставки і доходу : зростання процентної ставки, яке призводить до збільшення швидкості обігу грошей (V), викликає збільшення рівня доходу (Y) при кожному даному рівні цін (P) і пропозиції грошей (M). У підсумку крива LM має позитивний нахил.

Рівновага в моделі IS-LM у короткостроковому періоді

Крива IS визначає всі можливі види співвідношень доходу та процентної ставки, які відповідають рівновазі на товарному ринку, але не показує, при якому саме сполученні ринок товарів буде стабілізований. Аналогічним чином крива LM при будь-яких заданих M та P не показує, яка саме комбінація r та Y фактично забезпечить рівновагу грошового ринку. Але якщо ми сполучимо криві IS та LM у рамках однієї моделі, то побачимо, що при заданих M та P існує лише

єдина комбінація Y та r , яка одночасно забезпечує встановлення рівноваги на ринках товарів і грошей, а саме. Отже, *рівновага в економіці визначається кривими IS та LM, взятими разом.*

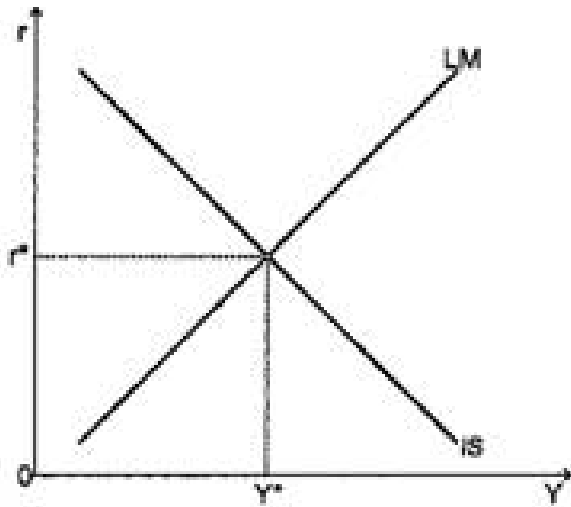

Рис.9.3. Ринкова рівновага в моделі IS-LM.

Відносна ефективність грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики у моделі IS-LM

Застосування бюджетно-податкової політики в моделі IS-LM з фіксованими цінами спричиняє зміну рівня доходу і процентної ставки.

Стимулювальна бюджетно-податкова політика зсуває криву IS праворуч вгору вздовж кривої LM і призводить до зростання процентної ставки та рівня доходів.

Але внаслідок зростання процентної ставки відбувається витіснення інвестицій: мультиплікатор державних видатків та податковий мультиплікатор повністю «спрацювати» не можуть. Спричинене зростанням ставки процента зменшення планових інвестицій, яке частково елімінує вплив стимулювальної бюджетно-податкової політики на економіку, отримало назву ефекту витіснення.

Таким чином, згідно моделі IS-LM, ефект витіснення зменшує дієвість стимулювальної бюджетно-податкової політики.

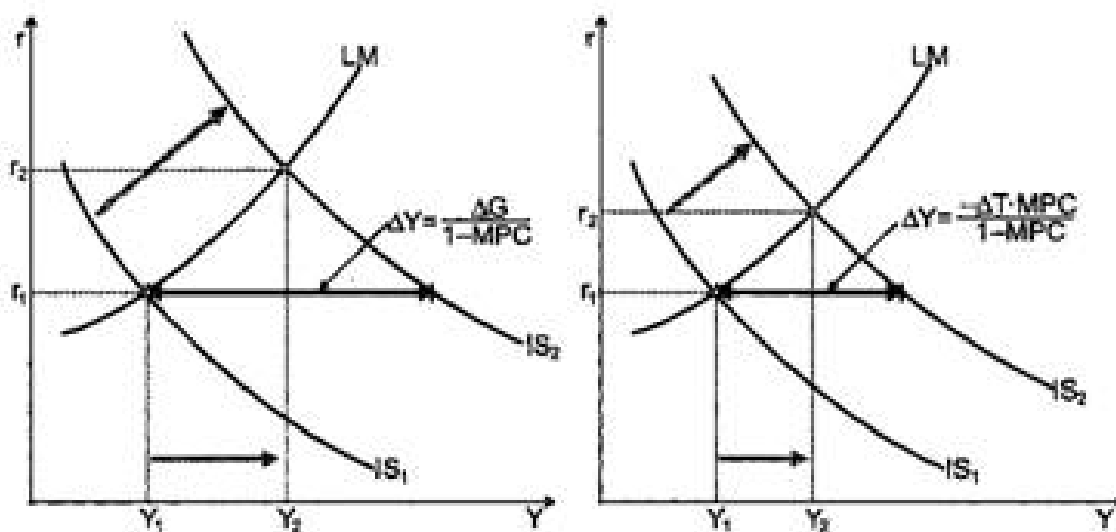

Рис.9.4. Грошово-кредитна політика.

Грошово-кредитна політика в моделі IS-LM впливає на рівень доходу через зміну процентних ставок.

Застосування стимулювальної грошово-кредитної політики дає змогу забезпечити короткострокове економічне зростання без ефекту витіснення.

Обмежувальна грошово-кредитна політика в короткостроковому періоді призводить до зменшення реального обсягу виробництва.

Зовнішні шоки у моделі IS-LM

Зовнішні (екзогенні) шоки - це зовнішні для даної моделі економічні потрясіння, які порушують економічну рівновагу в моделі. Зовнішні шоки у моделі IS-LM поділяються на дві категорії: шоки на товарному ринку (крива IS) і шоки на грошовому ринку (крива LM).

Крива LM зсувається під впливом автономних змін у попиті на реальні грошові запаси. Вплив зниження цін на зсув кривої LM отримав назву ефекту Кейнса.

Цікавий факт

Американська економіка вважається найбільшою у світі. Найпотужніша промисловість, передова фінансова система, яка впливає на фінанси всього світу, сучасна банківська сфера. Важливе місце в економіці США займають комп'ютерні технології – тут знаходяться такі більші компанії, як Apple, HP, IBM, а також Google, Twitter, Facebook. Навіть на тлі економічного спаду, який спостерігається через зростання економіки в країнах Азії, Сполучені Штати Америки продовжують лідирувати в багатьох сферах, пов'язаних із виробництвом і фінансами.

Питання для самоперевірки

- 1.Що відображає крива IS?
- 2.Яким чином взаємопов'язані процентна ставка і рівень доходу?
- 3.Що відображає крива LM ?
4. Яким чином можна досягти рівноваги в моделі IS-LM у короткостроковому періоді?
5. Яким чином бюджетно-податкова політика і грошово-кредитна політика на модель IS-LM?
- 6.Що таке зовнішні шоки у моделі IS-LM?

Тестові завдання

1. Умовою рівноваги на ринку благ є рівність:

- а) інвестицій і споживання;
- б) заощаджень та інвестицій;
- в) доходи і суми споживання і заощадження;
- г) інвестицій і приросту доходу.

2. Якщо інвестиції задаються формулою $I = 10 - 2i$, а заощадження формулою $S = 0,5Y - 10$, то:

- а) крива IS задається формулою $0,5Y - 2i = 20$;
- б) при доході 8 і ставкою відсотка 8% має місце рівновага на ринку благ;
- в) при доході 24 і ставкою відсотка 2% слід очікувати збільшення інвестицій;
- г) при доході 14 і ставкою відсотка 3% має місце рівновага на ринку благ.

3. На положення кривої IS впливає зміна:

- а) доходу;
- б) інвестицій;
- в) ставки відсотка;
- г) автономних заощаджень.

4. Яке з наступних тверджень є правильним?

- а) крива LM має позитивний нахил і будується для даного рівня доходу;
- б) крива LM має негативний нахил, і зростання рівня цін зрушує її вгору;

в) крива LM має позитивний нахил і будується для даного рівня реального грошового пропозиції;

г) в будь-якій точці кривої LM фактичні витрати рівні запланованих витрат.

5. У точці перетину кривих IS і LM:

а) реальний грошовий пропозиція є рівною реального попиту на гроші;

б) плановані витрати рівні фактичними витратами;

в) рівні випуску і процентної ставки задовольняють умовам рівноваги товарного і грошового ринків;

6. До цінових факторів впливу на сукупний попит не відноситься:

а) ефект відсоткової ставки;

б) ефект внутрішнього рівня віддачі;

в) ефект багатства;

г) ефект чистого експорту.

7. Якого відрізка короткострокової кривої IS не існує:

а) кейнсіанського;

б) проміжного;

в) факторного;

г) класичного.

8. Графік кривої сукупної пропозиції в довгостроковому періоді має вигляд:

а) гіперболи;

б) параболи;

в) горизонтальної прямої;

г) вертикальної прямої.

9. Технологічна модернізація зміщує криву AS у довгостроковому періоді:

- а) вправо;
- б) вліво;
- в) вниз;
- г) вгору.

Задачі

1. Закрита економіка описується такою системою рівнянь:

$$\begin{cases} C = 170 + 0,6(Y - T), \\ T = 200, \\ I = 100 - 40r, \\ G = 350, \\ M_d = (0,75Y - 6r)P, \\ M_s = 735, \\ P = 1. \end{cases}$$

Вивести рівняння кривої LM та рівняння кривої IS . Визначити рівноважну процентну ставку r та рівень доходу Y . Вивести рівняння кривої сукупного попиту (виходячи з того, що ціни зросли до рівня $P = 2$).

2. Бажаний попит описано функцією: $1500 + 0,8(Y - T) + 80r$, де T – незмінна і $T = 3000$.

а) Знайти рівноважний обсяг виробництва, коли $G = 3000$ та $r' = 5\%$.;

б) Щоб простежити поведінку кривої IS , обчислити рівноважний обсяг виробництва, покладаючи

$$G = 3000 \text{ для } r'' = 2\% \text{ та } r''' = 8\%.$$

в) Щоб зрозуміти, як крива IS переміщується, обчислити реальний обсяг виробництва при

$G = 4000$ для $r' = 5\%$, $r'' = 2\%$, $r''' = 8\%$.

3. Припустимо, що крива попиту на гроші $L(Y, r) = 0,5Y - 300r$.
І нехай $M/P = 2000$. Зобразити криву LM.

4. Застосовуючи криві IS та LM із задач 2 та 3, знайти рівноважну процентну ставку та РВВП. Яким є наслідок збільшення урядових видатків з 3000 до 3500?

Тема 10. Модель економічного зростання

Базовий рівень. Основні терміни та поняття

Економічне зростання – довгостроковий сталий розвиток економіки, тобто довготермінова тенденція збільшення реального ВВП.

Економічне зростання вимірюється двома способами: 1) річними темпами зростання реального ВВП; 2) річними темпами зростання реального ВВП на душу населення.

Економічний розвиток – це виникнення якісних змін в економічній системі суспільства, які приводять до підвищення ефективності її функціонування та удосконалення базових елементів основних структур.

Основні показники вимірювання економічного зростання:

- а) *коефіцієнт зростання* – відношення показника періоду, що аналізується, до показника базисного періоду;
- б) *темп зростання* – коефіцієнт зростання, помножений на 100%;
- в) *темп приросту* – темп зростання мінус 100%.

Екстенсивне економічне зростання – це нарощування виробництва товарів і послуг шляхом збільшення кількості факторів на основі незмінного рівня технології. За екстенсивного типу економічного зростання продуктивність праці залишається незмінною, тому що кваліфікація працівників, якість устаткування й технології не змінюються.

Інтенсивний тип економічного зростання – це збільшення виробництва товарів і послуг на основі підвищення ефективності використання ресурсів і підвищення їх якості. За цього типу економічного зростання продуктивність праці зростає

Економічне зростання будь-якої країни визначають:

- *фактори пропозиції* (кількість та якість природних ресурсів; кількість та якість трудових ресурсів; кількість та якість капіталу; технологія);
- *фактори попиту* виявляються в тім, що макроекономічне середовище має забезпечити такий рівень сукупних витрат, за якого наявні ресурси використовуються повністю (податкові та процентні ставки, інвестиційні витрати тощо);
- *фактори розподілу* (перерозподіл виробничих ресурсів у економіці, чинна система розподілу доходів).

Економічне зростання означає:

- збільшення ВВП за певний проміжок часу
- збільшення реального ВВП (ЧВП або НД) в розрахунку на душу населення;
- збільшення реального ВВП (ЧВП або НД) в розрахунку на одного зайнятого

Загальне уявлення про взаємодію всіх факторів економічного зростання дає крива виробничих можливостей (рис. 1). На рис. 1 точки А і Г показують дві нереалістичні ситуації, коли всі економічні ресурси витрачалися б на виробництво або предметів споживання, або інвестиційних товарів. У дійсності економіка знаходить баланс у розподілі своїх ресурсів між виробництвом споживчих та інвестиційних товарів. Це показують точки Б і В на кривій виробничих можливостей.

Якщо в економіці відбуваються кількісні та якісні зміни в її ресурсах, тобто діють фактори економічного зростання, то це ілюструється зміщенням кривої виробничих можливостей вправо з положення A_1B_1 до A_2B_2 (рис. 2).

Модель економічного зростання Домара-Харрода

Найвідомішими в економічній теорії є моделі економічного зростання англійського вченого Р. Харрода та американського вченого О. Домара.

Головні особливості моделі Домара-Харрода:

1. Модель ґрунтується на так званій капітальній теорії вартості. Тобто приймається, що вирішальне значення для економічного зростання мають запас капіталу та його збільшення.
2. Модель не враховує технічного прогресу.
3. У моделі основним фактором економічного зростання є сукупний попит.
4. У моделі приймається, що інвестиції дорівнюють заощадженням ($I = S$).
5. Чисті інвестиції тотожні приросту капіталу ($I = \Delta K$).

Отже, економічне зростання визначається часткою заощаджень у ВВП (через яку оцінюється ССЗ), віднесеною до коефіцієнта, що показує внесок зростання капіталу у зростання ВВП).

У моделях Р. Харрода і Е. Домара не враховувалися такі чинники, як зміна в капіталоозброєності праці та вплив технічного процесу, внаслідок чого моделі не могли адекватно відобразити картину реальних процесів економічного зростання.

Модель економічного зростання Р. Солоу

Модель економічного зростання Р. Солоу є неокласичною моделлю та показує вплив заощаджень, зростання населення й науково-технічного прогресу на динаміку рівня життя.

Основним інструментом неокласичного аналізу економічного зростання є виробнича функція:

$$\text{ВВП} = F(a_1 + a_2 + \dots + a_n) \quad (10.1)$$

Основні ознаки моделі економічного зростання Р. Солоу:

1. За основу зростання береться зростання продуктивності праці, а не збільшення ВВП.
2. Модель враховує вплив трьох чинників: капіталоозброєності; зростання населення; технічного прогресу.
3. За моделлю Р. Солоу, існує сталий рівень капіталоозброєності, який визначає економічну динаміку.
4. Джерелами економічного зростання за Р. Солоу є:
 - а) зростання капіталоозброєності, яке залежить від зростання норми заощаджень. Але зростання норми заощаджень не може бути постійним, оскільки заощадження (s) обмежують споживання. Р. Солоу сформулював золоте правило нагромадження – норма заощаджень, за якої сталий рівень капіталоозброєності забезпечує максимум споживання;
 - б) зростання населення впливає на економічне зростання через динаміку капіталоозброєності.
 - в) технічний прогрес, який за моделлю, на відміну від попередніх чинників, є джерелом постійного зростання як продуктивності праці, так і загального продукту (ВВП).

Р. Солоу сформулював «золоте правило», яке виконується за умови, що граничний продукт капіталу (МРК) дорівнює його вибуттю (амортизації). «Золоте правило» - при визначенні норми заощаджень критерієм повинна бути максимізація добробуту суспільства, тобто якнайбільше споживання (C). Під «золотим правилом» нагромадження розуміють таку норму заощадження (s), за якої встановлюється стан сталої рівно-ваги економічної системи з

найбільшим рівнем споживання. Споживання визначається як різниця між виробництвом та інвестиціями, тобто

$$C = Y - I \quad (10.1)$$

Цікавий факт

У 1996 р. на земній кулі проживало 5 млрд 754 млн чоловік, а до 2010 р. ця цифра збільшиться до $\approx 6,8$ млрд. Щорічний темп приросту світового населення склав у період 1980 – 1996 рр. 1,6%, і за розрахунками буде мати тенденцію зниження до 1,2% у 2010 р. Із загальної кількості жителів планети 44,7% – жителі міст, інші – представники сільського населення. Середня тривалість життя людей коливається по країнах в границях від 38,5 років в Гвінеї, до 79,5 років в Японії.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняттям економічний розвиток і економічне зростання.
2. Назвіть два основні типи економічного зростання і дайте їм характеристику.
3. Охарактеризуйте модель економічного зростання Харода-Домара.
4. Охарактеризуйте модель економічного зростання Р. Солоу.
5. Порівняйте моделі економічного зростання Харода-Домара і Р. Солоу.

Тестові завдання

1. Економічне зростання графічно можна проілюструвати:

- а) рухом від однієї точки до іншої по кривій виробничих можливостей;
- б) рухом від однієї точки до іншої за межами кривої виробничих можливостей;
- в) переміщенням уліво кривої виробничих можливостей;
- г) переміщенням управо кривої виробничих можливостей;
- д) усі твердження неправильні.

2. Межа виробничих можливостей суспільства показує:

- а) повну зайнятість виробничих ресурсів і повний обсяг продукції;
- б) максимальні кількості споживчих благ і інвестиційних ресурсів, які можуть бути одержані лише в результаті найбільш ефективного використання всіх наявних ресурсів;
- в) що національна економіка, повністю використовуючи наявний потенціал, у короткостроковому періоді не може збільшити виробництво будь-якого блага, не зменшивши виробництво іншого блага;
- г) максимальну кількість продукції, що її може виробити економіка заданого рівня технологічного розвитку і наявних чинників виробництва;
- д) усі відповіді правильні.

3. Економічне зростання являє собою:

- а) падіння суспільного продукту прискореними темпами;
- б) процес кількісного збільшення та якісного вдосконалення результатів і чинників виробництва на макрорівні;

в) звужене відтворення суспільного виробництва.

4. Інтенсивний тип економічного зростання – це:

а) кількісне збільшення функціонуючих чинників виробництва;

б) розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників та їх раціонального використання;

в) розширення виробництва за рахунок якісного поліпшення всіх його чинників та їх кількісного зростання;

г) це нарощування виробництва товарів і послуг на базі збільшення кількості використовуваних факторів виробництва за попереднього рівня технологій.

5. Рушійними силами економічного прогресу є:

а) взаємодія розвитку виробництва зі споживанням;

б) економічні інтереси як спонукальні мотиви господарської діяльності людей;

в) форми власності на засоби виробництва;

г) нагромадження та його норма.

6. Економічний цикл включає такі фази:

а) депресія, піднесення, пожвавлення, криза;

б) криза, депресія, пожвавлення, піднесення;

в) піднесення, пожвавлення, депресія, криза;

г) пожвавлення, піднесення, депресія, криза;

д) піднесення, депресія, криза, пожвавлення.

7. Які ознаки відповідають екстенсивному типу розширеного відтворення:

а) відтворення в незмінних масштабах на старій технічній основі;

б) відтворення в зростаючих масштабах на старій технічній основі;

в) відтворення в зростаючих масштабах в умовах якісного поліпшення технічної основи.

8. Значення якого з наведених показників зменшується після настання фази підйому і зростає після настання фази падіння?

а) рівень цін;

б) обсяг товарних запасів в обробній промисловості;

в) обсяг ВВП;

г) середня тривалість робочого тижня.

9. До фаз ділового циклу не включається:

а) рецесія;

б) пожвавлення;

в) інфляція;

г) депресія.

10. Фаза економічного циклу, для якої характерне підвищення рівня виробництва і зайнятості, аж до повної зайнятості, – це:

а) спад;

б) пік;

в) депресія;

г) пожвавлення.

11. Фаза економічного циклу за умови скорочення виробництва і зайнятості, але при відсутності тенденції до падіння цін, – це:

а) спад;

б) пік;

в) депресія;

г) пожвавлення.

12. Якщо ВВП України перевищує ВВП, то:

- а) реальний ВВП перевищує номінальний ВВП;
- б) реальний ВНП перевищує номінальний ВВП;
- в) виробництво проміжних товарів і послуг перевищує виробництво кінцевих товарів і послуг;
- г) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні;
- д) іноземні фактори виробництва створюють в Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном.

13. Матеріальною основою періодичності короткострокових циклів є:

- а) необхідність оновлення основного капіталу;
- б) процеси, що відбуваються на грошовому та товарному ринках;
- в) необхідність оновлення об'єктів інфраструктури;
- г) процеси, що відбуваються на ринку праці;
- д) всі попередні відповіді неправильні.

14. Матеріальною основою періодичності довгострокових циклів є:

- а) необхідність оновлення основного капіталу;
- б) необхідність зміни базових технологій і поколінь машин;
- в) необхідність оновлення об'єктів інфраструктури;
- г) процеси, що відбуваються на фондовому ринку.

Задача

1. Нехай обсяг капіталу становить 250 одиниць, норма амортизації – 10%, а обсяг національного продукту – 50 одиниць. За якого рівня заощаджень обсяг капіталу не змінюється?

Тема 11. Теорія міжнародної торгівлі

Базовий рівень. Основні поняття та терміни

Суспільний поділ праці (або просто поділ праці) у спрощеному розумінні полягає в спеціалізації діяльності окремих виробників товарів чи послуг і товарному обміні між ними продуктами цієї діяльності.

Найпростішою формою поділу праці на зорі розвитку суспільства був природний поділ праці між чоловіком і жінкою. Найвища форма суспільного поділу праці – *міжнародний поділ праці*.

Важливою формою суспільного поділу праці є *географічний, або територіальний поділ праці*

Світове господарство – це система взаємопов'язаних національних господарств усіх країн світу, об'єднаних міжнародним поділом праці і різноманітними економічними зв'язками у єдиний господарський організм. Сучасне світове господарство перебуває під впливом науково-технічної революції (НТР), початок якої відносять до середини ХХ ст.

На сучасному етапі *внутрішньогалузева спеціалізація* поділяється на такі види:

- предметна спеціалізація – випуск окремих видів продукції;
- типорозмірна – створення виробів певного типу і розміру;
- подетальна – це випуск не готової продукції, а її частини
- технологічна – полягає в розміщенні на території якої-небудь країни ланок виробництва певного товару.

- наукова – забезпечує окремій країні зосередитися на певних видах наукової діяльності.

Міжнародний поділ праці надає державам певних переваг. Завдяки участі у ньому країна може підвищити ефективність своєї національної економіки.

Теорії міжнародної торгівлі

Теорія абсолютних переваг. Її автор – шотландський економіст А. Сміт (1723–1790), якого визнають і засновником сучасного «економіксу». Згідно з теорією абсолютних переваг країні доцільно імпортувати ті товари, затрати на виробництво яких у цій країні більші, ніж у зарубіжних країнах. Відповідно слід експортувати ті товари, затрати на виробництво яких нижчі, ніж у зарубіжних країнах.

Теорія відносних переваг англійського економіста Д. Рікардо, стверджує, що у міжнародній торгівлі доцільно брати участь усім країнам. Згідно з цією теорією країні вигідно імпортувати той товар, відносні затрати на виробництво якого у ній перевищують затрати на експортований товар. Інакше кажучи, якщо якась країна має переваги над іншими країнами за рядом товарів, то їй доцільно зосередитись на виробництві і міжнародній торгівлі тих з них, щодо яких її переваги є найвагомішими.

Під *торговельною політикою* розуміють державну політику, яка впливає на обсяги зовнішньої торгівлі через податки, субсидії та прямі обмеження на експорт або імпорт.

Тарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі

Митний тариф (customstariff) у залежності від контексту може визначатися як:

- ❖ інструмент торгової політики і державного регулювання внутрішнього ринку країни при його взаємодії зі світовим ринком;
- ❖ перелік ставок мита, що застосовуються до товарів, що переміщуються через митний кордон, систематизований відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності;
- ❖ конкретна ставка мита, що підлягає сплаті при вивозі або ввезенні певного товару на митну територію країни. У цьому випадку поняття митного тарифу цілком збігається з поняттям мита.

Мито (customsduty) – обов’язковий податок, що стягується митними органами при імпорті або експорті товару і є умовою імпорту або експорту.

Мито виконує *три основні функції*:

- фіскальну, що відноситься як до імпортного, так і до експортного мита, оскільки воно є однією зі статей доходної частини державного бюджету;
- протекціоністську (захисну), що відноситься до імпортного мита, оскільки з його допомогою держава захищає місцевих виробників від небажаної іноземної конкуренції;
- балансує, що відноситься до експортного мита, встановленого з метою запобігання небажаного експорту товарів, внутрішні ціни на які з тих або інших причин нижче світових. Існує декілька класифікацій мита.

Нетарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі

Кількісні обмеження (quantativerestrictions) – адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обігу, що визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту чи імпорту.

Квотування (контингентування) – це обмеження щодо вартості або кількості, які вводяться на імпорт або експорт певних товарів на певний період.

Цікавий факт

Незважаючи на те, що світова торгівля почала активно розвиватися ще у XVIII та XIX ст., найбільш високих темпів росту вона досягла у XX ст., особливо після Другої світової війни. Причому у післявоєнний період і особливо в останні десятиліття XX ст. темпи росту світової торгівлі значно перевищували темпи росту світового ВВП, а сам міжнародний обмін почав носити «вибуховий» характер. Так, середньорічні темпи росту світового експорту склали у 50-ті роки XX ст. 6%, у 60-ті – 8,2%. За період з 1970 по 1990 рр. вони зросли до 9%, у 90-х роках дорівнювали 6%, а в 2001 р. внаслідок циклічного спаду та фінансової кризи стали від’ємними (-4%). Однак, вже у 2002 р. показники динаміки світової торгівлі знову почали зростати. На думку експертів, така тенденція буде зберігатися й надалі.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення суспільному поділу праці.
2. Чим відрізняється теорія абсолютних від теорії відносних переваг.
3. Назвіть основні види спеціалізації.
4. Що відноситься до тарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі?
5. Що відноситься до нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі?

Тестові завдання

1. Прихильником меркантилізму був:
 - а) А. Сміт;
 - б) Д. Рікардо;
 - в) Д. Х'юм;
 - г) Т. Ман.
2. Меркантилізм як напрям економічної теорії зійшов зі сцени:
 - а) у середині XVI ст.;
 - б) на початку XVII ст.;
 - в) наприкінці XVII ст.;
 - г) наприкінці XVIII ст.
3. Зазначте автора праці «Дослідження про природу і чинники багатства народів»:
 - а) Д. Рікардо;
 - б) А. Сміт;
 - в) Ф. Кене;

г)Ш. Фур'є.

4.Теорії про абсолютні та порівняльні переваги у міжнародній торгівлі розробили:

а)А. Сміт і Д. Рікардо;

б)Р. Оден і Д. Дефо;

в)Дж. Ло і Ш. Фур'є;

г)А. Пуерго і Л. Фейєрбах.

5.Е. Хекшер і Б. Олін були економістами:

а)німецькими;

б)французькими;

в)шведськими;

г)італійськими.

6. «Парадокс Леонтьєва» було опубліковано:

а)у 1924 р.;

б)1934 р.;

в)1944 р.;

г)1954 р.

7.Теорію конкурентних переваг розробив:

а)М. Портер;

б)Т. Рибчинський;

в)Р. Вернон;

г)Е. Хекшер.

8.Зазначте неіснуючий вид спеціалізації:

а)предметна;

б) загальна;

в) подетальна;

г) технологічна.

9. Організація економічного співробітництва і розвитку охоплює такі країни:

а) промислово розвинені;

б) економічно відсталі;

в) аграрні;

г) країни, що розвиваються.

10. До міжнародних класифікацій товарів не належить:

а) гармонізована система опису і кодування товарів;

б) Стандартна міжнародна торговельна класифікація;

в) Класифікатор товарів за широкими економічними категоріями;

г) Міжнародний універсальний класифікатор товарів.

11. До опублікованих цін не належать:

а) довідкові;

б) ціни аукціонів;

в) ціни пропозицій великих фірм;

г) розраховані.

12. Товарні біржі – це:

а) епізодичні роздрібні ринки однорідних товарів;

б) постійні роздрібні ринки однорідних товарів;

в) постійно діючі оптові ринки однорідних товарів;

г) постійні оптові ринки різних товарів.

13. Угоди на біржах укладають:

а) дилери;

б) дистриб'ютори;

в) брокери;

г)ліцитатори.

14.Строкові реальні угоди називаються:

а)спотовими;

б)форвардними;

в)варантними;

г)контингентними.

17.Міжнародні торги не бувають:

а) відкритими;

б) закритими (тендерними);

в) відкритими з попередньою кваліфікацією;

г) закритими з подальшою кваліфікацією.

Задачі

1.Німеччина і Корея виробляють два товари - комп'ютери і ноутбуки. Витрати праці на виробництво цих товарів в Німеччині складає 10 і 8 годин; в Кореї – 5 і 6 годин відповідно. Обидві країни мають ресурси часу в 300 тис. год.

1.Які переваги мають країни у виробництві цих двох товарів?

2.Побудуйте криві виробничих можливостей для двох країн за умови постійних витрат заміщення. Визначте межі встановлення цін світового ринку на обидва товари.

3.Якщо до спеціалізації Німеччина виробляла для власних потреб 20 тис. комп'ютерів, а Корея – 36 тис. комп'ютерів, відправляючи решту ресурсів на виробництво ноутбуків, то які можливі обсяги приросту світового виробництва комп'ютерів і ноутбуків в умовах повної спеціалізації?

4. Побудуйте лінії торговельних можливостей країн, якщо на світових ринках склалася наступна ціна товару 1 комп'ютер = 1 ноутбук.

2. Світова ціна на цукор складає 250 дол. США за тону. Узбекистан вводить мито на імпорт цукру на рівні 20% митної вартості товару. За відсутності митного оподаткування імпорту цукру його щорічне виробництво в Узбекистані складало б 2 млн. т, а споживання – 3 млн. т. Після введення митного оподаткування імпорту внутрішнє виробництво цукру в цій країні збільшилося до 2,4 млн. т, натомість імпорт скоротився до 0,4 млн. т.

Побудуйте графік ринку цукру в Узбекистані і з його допомогою розрахуйте:

- 1) Чистий вигреш узбецьких споживачів у випадку усунення імпортного тарифу;
- 2) Чисті втрати узбецьких виробників цукру у випадку усунення імпортного тарифу;
- 3) Втрати доходної частини державного бюджету Узбекистану від усунення імпортного тарифу;
- 4) Приріст споживання цукру в Узбекистані в результаті усунення імпортного тарифу.

Тема 12. Відкрита економіка

Базовий рівень. Основні поняття та терміни

Національну економіку, інтегровану в світове господарство, що активно й широко реалізує переваги міжнародного розподілу праці, використовує різноманітні форми сучасних

світогосподарських зв'язків, називають *відкритою економікою*. Це така економіка, всі господарюючі суб'єкти якої можуть без обмежень здійснювати зовнішньоекономічні операції.

Критеріями відкритості на макрорівні є:

- а) зовнішньоекономічна спеціалізація країни;
- б) співставленість пропорцій вітчизняних і світових цін на основні товари;
- в) міжнародна конвертованість національної валюти.

На мікрорівні:

- а) вільний вихід підприємств усіх форм власності на зовнішні ринки товарів, послуг і капіталів, включаючи вільний вибір зарубіжних партнерів;
- б) перетворення зовнішньоекономічної діяльності в органічну складову господарської діяльності підприємств.

Економічна відкритість країни має два аспекти: функціональний та торгово-політичний. *Функціональна відкритість* – це міра участі національної економіки в системі МПП і, відповідно, міра залежності її відтворювального процесу від зовнішньоекономічних зв'язків. Міра чи ступінь функціональної відкритості вимірюється *такими показниками:*

- 1) експортна квота (вартість експорту щодо ВВП);
- 2) процентне співвідношення обсягу зовнішньоторговельного обороту (експорт + імпорт) до ВВП;
- 3) обсяг експорту в розрахунку на душу населення;
- 4) коефіцієнт спеціалізації (спеціалізація за «нішами»).

Торгово-політична відкритість національної економіки визначається мірою лібералізації трансграничних переміщень товарів, послуг, капіталів та робочої сили.

Вплив решти світу на параметри економічної рівноваги

Решта світу суттєво впливає на параметри економічної рівноваги національної економіки. Розглянемо цей вплив у розрізі двох моделей: «витрати–випуск» і «вилучення–ін’єкції».

У форматі моделі «*витрати–випуск*» решта світу впливає на сукупні витрати. Щоб розкрити цей вплив, будемо розрізняти сукупні витрати, внутрішні витрати та чисті іноземні витрати. *Сукупні витрати* охоплюють витрати резидентів і нерезидентів на закупівлю вітчизняних товарів і послуг. *Внутрішні витрати* – це та частина сукупних витрат на закупівлю вітчизняної продукції, яка здійснюється лише резидентами. До чистих іноземних витрат відноситься та частина сукупних витрат на закупівлю вітчизняної продукції, яка здійснюється іноземцями (нерезидентами).

У *закритій змішаній економіці*, що розглядалося вище, сукупні витрати збігаються із внутрішніми витратами. Це означає, що всі витрати на закупівлю товарів і послуг вітчизняного виробництва складаються лише з витрат резидентів даної країни, а внесок іноземців у сукупні витрати дорівнює нулю. За таких умов сукупні витрати складаються з витрат на споживання, інвестиції та державні закупівлі. Тому ВВП у закритій змішаній економіці є функцією від суми цих витрат, тобто $Y = C + I + G$.

У *відкритій економіці* сукупні витрати, як правило, відрізняється від внутрішніх витрат. Це пояснюється двома

обставинами. З одного боку, певну частину своїх витрат резиденти спрямовують на закупівлю не вітчизняних, а зарубіжних, тобто імпортованих товарів і послуг, що зменшує сукупні витрати на величину вартості імпорту. З іншого боку, витрати резидентів на закупівлю вітчизняної продукції доповнюються витратами іноземців на її закупівлю, що збільшує сукупні витрати на величину вартості експорту. Отже, в умовах відкритої економіки сукупні витрати дорівнюють внутрішнім витратам плюс витрати іноземців на закупівлю вітчизняного експорту і мінус витрати резидентів на закупівлю вітчизняного імпорту :

$$E=C+I+G+(EX-IM) \quad (12.1)$$

Врахуємо, що $(EX - IM)$ – це чистий експорт (NX) . Він відображує чисті іноземні витрати на закупівлю вітчизняних товарів і послуг і може бути додатною або від'ємною величиною. Отже, склад сукупних витрат можна подати так:

$$E=C+I+G+NX \quad (12.2)$$

де E – сукупні витрати; $C + I + G$ – внутрішні витрати; NX – чисті іноземні витрати.

В умовах економічної рівноваги обсяг національного виробництва є функцією від запланованих сукупних витрат, тобто $Y = E$. Виходячи з цього, розмежуємо внесок вітчизняних та іноземних покупців у сукупні витрати на закупівлю національного ВВП таким рівнянням:

$$Y-(C+I+G) = NX \quad (12.3)$$

Платіжний баланс – систематизований запис операцій між резидентами й нерезидентами даної країни протягом певного періоду

(квартал або рік). Платіжний баланс складається за стандартною схемою, яка містить наведені нижче основні рахунки й статті, що визначають позицію резидентів країни стосовно нерезидентів.

Рух товарів, послуг, матеріальних або інших нефінансових активів називають *реальними потоками*, а рух вимог та зобов'язань, що виникають у зв'язку з рухом реальних цінностей, — *фінансовими потоками*.

Цікавий факт

Жодна з сучасних валют, що перебувають в обігу, не виконує всі функції грошей. Якщо згадати класиків, то гроші – це особлива форма товару, що має такі функції: міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, засіб платежу і світові гроші.

Якщо не виконується хоча б одна із цих функцій, це вже не повноцінні гроші. А на сьогоднішній день жодна із паперових валют не виконує навіть такої важливої функції грошей, як міра вартості. Неможливо об'єктивно визначити, скільки коштує будь-який окремо взятий товар. Всі нині існуючі валюти плавають відносно одна одної і стабільно, хоча і з різною швидкістю, тонуть, щодо реальних фізичних товарів.

Питання для самоперевірки

1. Яка економіка називається відкритою?
2. Що є коефіцієнтом відкритості на макрорівні?
3. Що є коефіцієнтом відкритості на мікрорівні?
4. Чим відрізняється відкрита економіка від закритої?

Тестові завдання

1. Абсолютна перевага у світовій торгівлі – це:

а) здатність країни виробляти унікальні товари, які не можуть бути виготовлені однією іншою країною;

б) здатність країни виробляти товари з меншими затратами часу;

в) спроможність виробляти товари й послуги з меншими альтернативними

витратами;

г) спроможність виробляти товари й послуги з меншими граничними витратами.

2. Принцип порівняльних переваг у світовій торгівлі вперше сформулював:

а) А. Сміт;

б) Д. Рікардо;

в) Дж. М. Кейнс;

г) Ж.-Б. Сей.

3. Міжнародна торгівля, що базується на принципі порівняльних переваг, призводить до:

а) збільшення загальної маси виготовлених економічних благ;

б) зниження цін на внутрішньому ринку;

в) зменшення світових цін;

г) зменшення рівня споживання певних благ у країні, яка експортує свою продукцію.

4. Підвищення курсу української гривні до американського долару приведе до:

- а) подорожчання американських товарів і зменшення імпорту;
- б) здешевлення американських товарів і збільшення експорту;
- в) подорожчання українських товарів і збільшення експорту;
- г) подорожчання українських товарів і збільшення імпорту.

5. Якщо відомо, що країна А може виготовити 200 телевізорів або 250 відеомагнітофонів, а країна Б – 150 телевізорів або 100 відеомагнітофонів, тоді:

- а) країна А має абсолютні і порівняльні переваги у виробництві обох товарів;
- б) альтернативні витрати виробництва одного телевізора в країні А в умовах спеціалізації становлять 1,25 відеомагнітофона;
- в) країна А буде експортувати відеомагнітофони і імпортувати телевізори;
- г) країна Б не має абсолютних переваг у виробництві обох товарів

6. Прихильники протекціонізму стверджують, що мито, квоти та інші торгові бар'єри необхідні для:

- а) захисту молодих галузей від іноземної конкуренції;
- б) збільшення зайнятості населення;
- в) запобігання демпінгу;
- г) усі відповіді правильні .

7. Складова частина платіжного балансу країни – рахунок поточних виплат – не включає:

- а) товарний експорт;
- б) чисті доходи від інвестицій;
- в) зміни в активах країни за кордоном;
- г) транспортні послуги іноземним країнам.

8. Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо в країні:
- а) впадуть реальні процентні ставки;
 - б) зростуть темпи інфляції;
 - в) зростуть темпи економічного росту;
 - г) нічого з перерахованого вище не відбудеться.

Задачі

1. Країна А може виготовити 200 млн. пар взуття або 100 млн. шт. калькуляторів, а країна Б – 80 млн. пар взуття або 120 млн. шт. калькуляторів. Визначте абсолютні й порівняльні переваги обох країн та напрямки їх спеціалізації.

2. Ціна споживчого кошика в Україні зросла на 15%. Вартість ідентичного споживчого кошика в США зросла на 5%. За цей час гривня подорожчала з 5,8 до 5,2 грн./дол. Визначте зміни у рівні життя в Україні по відношенню до рівня життя в США.

3. Країна Б має такі показники платіжного балансу (млн. дол.): сальдо рахунку поточних операцій – -140, сальдо рахунку капітальних операцій – +100, сальдо статті «помилки та упущення» – +16. На скільки треба зменшити резервні активи, щоб урівноважити платіжний баланс?

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична економія : макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. у 2 кн. / за ред. С. Панчишина і П. Острроверха. – 4-е вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006. – 723 с.
2. Бабіч Д. В. Макроекономіка : підруч. / Д. В. Бабіч, В. Т. Гаврилюк. – Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2012. – 319 с.
3. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підруч. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В.Д. Базилевича. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 743 с.
4. Брюханов М. В. Макроекономіка: практикум з використанням Excel : навч. посіб. / М. В. Брюханов. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 474 с.
5. Будаговська С. Мікро- та макроекономіка / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна. – К. : Основи, 1998. – 518 с.
- 6., Кушнір В.С. Мікро- та макроекономіка / В.С. Кушнір. – К. : ЦУЛ, 2006. – 256 с.
7. Макаренко М.І. Макроекономіка : курс лекцій / М. І. Макаренко, Т. О. Семененко. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 152 с.
8. Манків Грегорі Н. Макроекономіка : підручник для України / Грегорі Н. Манків ; пер. з англ. С. М. Панчишин (наук. ред. пер.). – К. : Основи, 2000. – 588 с.
9. Савченко А. Г. Макроекономіка : підруч. / А. Г. Савченко. – К. : КНЕУ, 2007. – 2-е вид., без змін. – 448 с.
10. Хрупович С. Макроекономіка: теорія і практика : навч. посіб. / С. Хрупович, Г. Ціх. – Тернопіль : Видавництво ТНТУ імені Івана Пулюя, 2013. – 275 с.

ЗМІСТ

Тема 1. Макроекономіка як наука	3
Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків	14
Тема 3. Макроекономічна нестабільність: цикли ділової активності, безробіття, інфляція	26
Тема 4. Базова модель «сукупний попит-сукупна пропозиція»	40
Тема 5. Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги	56
Тема 6. Механізм фіскальної політики держави	68
Тема 7. Грошовий ринок. Попит, пропозиція та рівновага на грошовому ринку	78
Тема 8. Банківська система	89
Тема 9. Макроекономічна рівновага на товарному і грошовому ринку: модель IS-LM для закритої економіки	99
Тема 10. Модель економічного зростання	108
Тема 11. Теорія міжнародної торгівлі	118
Тема 12. Відкрита економіка	126
Література	134

Навчальне видання

«МАКРОЕКОНОМІКА».

**Робочий зошит для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр»
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»,
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
денної форми навчання**

Укладач: **Біліченко** Олександр Степанович

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 8,43

Тираж __ прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013 р.